

KAPIDAĞ YARIMADASININ COĞRAFİ ETÜDÜ

Geographical Study of the Kapıdağ Peninsula

Dr. Gaye ERTİN *

ÖZET

Araştırma Marmara denizinin güney kıyısında denize doğru üçgen biçimde çıkıntı yapan Kapıdağ yarımadasını kapsar. Coğrafi yönden Güney Marmara bölümünün Karesi yöresi içinde yer alan yarımada, kıyıdan itibaren 600-800 metreye yükselen bir horst biçimindedir. Pliosen sonları-Kuaterner başlarında horst görünümü kazanan Kapıdağ kıyıya yakın bir ada iken dördüncü zaman sonu ile tarihi çağlar içinde tombolo ile anakaraya bağlanmıştır. Kıyılarınin şekillenmesinde aşınım ve birikimin etkisi olan yarımadanın kuzey kıyıları dik ve falezli, güney ve güneybatı kıyıları ise geniş alüvyal dolgu sahaları halindedir.

Klimatik bakımdan Marmara geçiş ikliminin özelliklerini taşıyan sahada doğal bitki örtüsü ormanın tahrip edildiği kısımlarda maki toplulukları, tahripten kurtulan yüksek seviyelerde ise meşe, kestane ve kayın ağaçlarından oluşan karışık ormanlar şeklindedir.

İlkçağlarda Arktonnesos adını alan yarımadanın yerleşme tarihi çok eskidir. Ancak tanınması güney yamaçta yer alan ve ünlü liman kenti olan Kyzikos'un kurulmasıyla (M. Ö. 7. yüzyıl) başlar. Kyzikos'un önemini kaybetmesi ile gelişen Artake (Erdek) ise, günümüzde, yarımadanın tek ve en önemli şehrsel merkezidir. Çoğunluğu Rumlar tarafından kurulmuş olan köyler, alüvyal dolgu sahaları içine yerleşmiş ve varlığını günümüze kadar sürdürmüş yerleşme birimleri halindedir.

Yarımadanın ekonomik yapısı tarıma özellikle zeytin yetiştiriciliğine, balıkçılığa ve turizmden elde edilen gelirlere dayanır. 1960'lı yıllarda Erdek şehrinde deniz turizmi ile başlayan turizm günümüzde ev pansiyonculuğu ve yazlık evler ile gelişme gösterir. Yarımadanın batı, güney ve güneydoğu kıyıları turizmin geliştiği başlıca alanlardır.

ABSTRACT

This paper is on the Kapıdağ Peninsula which jut into the southern part of the Marmara Sea resembling a triangle. Geographically this peninsula falls into the area of Karesi region of Southern Marmara forming a horst reading up to 600-800 meters in height. Its horst appearance was achieved toward the end Pliocene and Quaternary and it was in the form of an island near the shore at that time. But later it was connected to the main land by a bar forming a tombolo

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü.

towards the end of Quaternary and beginning of historical ages. Erosional and depositional processes have shaped the coastal parts of this peninsula so that northern parts are steep and cliffed while the south and southwest parts form wide alluvial areas.

Climatically the area is under the influence of Marmara transitional type of a climate and natural vegetation is maquis associations at places where the forest have been destroyed and oaks, chestnuts and beeches at higher elevations.

The settlement history of this peninsula, the former name of which was Arctonnesos, is very old. However the place was recognized after formation of Cyzicus, a port-city at southern slopes (7 th century B.C.). Growth of Artake (Erdek) following the declining importance of Cyzicus has formed the most important city at the peninsula today. The villages, most of which were established by Greeks are located on alluvial deposition areas and have sustained their existence.

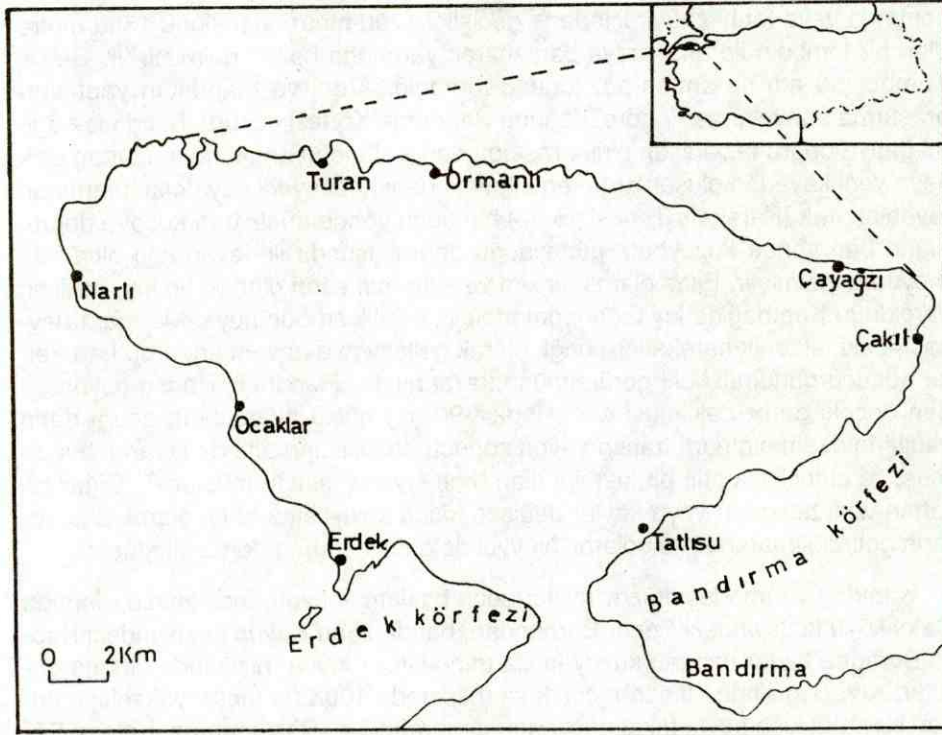
Economic structure of the peninsula especially depends on agriculture, olive groves, fishing and tourism. Sea tourism which began during 1960's at the Erdek city have developed as boarding -houses and summer houses. Western, of the peninsula are parts where tourism has developed the most.

Giriş

Araştırma Marmara Bölgesinin Güney Marmara bölümünde yer alan Kapıdağ yarımadasının coğrafi bakımdan incelenmesini kapsar. Güney Marmara bölümünün, Karesi yöresi içindeki Kapıdağ yarımadası idari bakımdan Balıkesir ili Erdek ilçesine bağlıdır. Yaklaşık 290 km² alan kaplayan yarımada, doğuda Bandırma, batıda Erdek Körfezleri arasında yükselmiş bir horst biçiminde olup güneyden tombolo ile (Belkıs Tombolosu) anakaraya bağlanmıştır. Bu nedenle yapı ve yerşekilleri bakımından güneydeki anakaranın (Avdan Dağı horstunun kıyıdaki devamı Kapıdağ, Karadağ, Mudanya Tepeleri) bir devamı biçimindedir. Yarımada fiziki özellikler bakımından güneydeki anakaraya benzerlik göstermesine rağmen, bu fiziki pota içinde kendine özgü kullanımlar ile şekillenmiş "beşeri bir yapı" yaratmıştır. Araştırmanın amacı da kendine ait özelliklerle belirginleşmiş ve coğrafi bir ortam yaratmış olan Kapıdağ yarımadasının bu özelliklerinin geçmiş ve günümüzdeki durumunu ortaya koymaktır.

Doğal Ortam

Batıda Erdek, doğuda Bandırma Körfezleri arasında yer alan Kapıdağ yarımadası kıyından itibaren 600-800 metreye kadar yükselen geniş bir kubbe görünümündedir. Kubbenin jeolojik üniteleri ise doğu ve batısında bulunan iki granit masif ile bunlar arasındaki metamorfik şistler, kuzey kıyısında dar şeritler halinde uzanan gnays, en doğu ve batı ucunda bulunan nispeten az metamorfize ol-

Şekil 1: Araştırma sahasının konumu ve sınırları
Figure 1: Location and borders of the research study

muş killi şistlerdir ⁽¹⁾. Yarımada'nın bu jeolojik yapısı Ketin'in de belirttiği ⁽²⁾ gibi altpaleozoik veya antekambrien yaşındaki formasyon içersine, büyük bir olasılıkla Hersinyen orojenezi esnasında granitik magmanın önce batı, sonra doğu yönde sokulması ve bu arada komşu kristalin şistleri metamorfize etmesi kendisinin de az çok gnaysi bir yapı göstermesi ile oluşmuştur. Yarımada'nın kubbe şeklinde bir görünüm kazanması ise genç tektonik hareketlerin eseri olup, pliosen sonları-kuaterner başlarında ⁽³⁾ graben şeklinde çöken Erdek ve Bandırma Körfezleri arasında bir horst biçiminde yükselmesi ile meydana gelmiştir ⁽⁴⁾.

Güneydeki anakarayla birlikte eski ve ortak bir kıtanın su üstünde kalmış bir parçası olan Kapıdağ, kıyıya yakın bir ada durumunda iken dördüncü zaman

- 1 Ketin, İ. (1946) "Kapıdağ yarımadası ve Marmara adalarında jeolojik araştırmalar" İ. Ü. Fen Fak. Mec. Cilt XI, sayı:2, s.69-70, İstanbul
- 2 Ketin, İ. Ön. ver. s. 69-70
- 3 Ardos, M. (1979) Türkiye jeomorfolojisinde Neotektonik, İ. Ü. Ed. Fak. Coğ. Enst. yay. No. 113, s.96-117, İstanbul
- 4 Ardel, A. (1958) "Marmara Bölgesinin yapı ve reliefi ve bu münasebetle ortaya atılan problemler" Coğ. Arş. II, Coğ. Enst. Yay. No. 21, s.23-24, İstanbul

sonunda veya tarihi çağlar içinde ⁽⁵⁾ genişliği 1700 metre, uzunluğu 1500 metre olan bir tombolo ile anakaraya bağlanarak yarımada haline gelmiştir ⁽⁶⁾. Belkıs Tombolosu adı ile anılan sözkonusu tombolo, Ardel ve İnandık'ın yaptıkları araştırma sonuçlarına ⁽⁷⁾ göre, doğuda Bandırma Körfezi çukuru, batıda ise eğimi batıya doğru fazlalaşan oluk arasında deniz altından anakaraya uzanan eşik veya yerli kayadan oluşan sırtın en sığ yerinde ve bazı yerli kaya çıkıntılarından faydalanarak (Karakafa Tepesi 15 m.) biri doğu yönde güneyden kuzeye doğru, diğeri batı yönde kuzeybatı, güneydoğu doğrultusunda ilerleyen kıyı okları ile meydana gelmiştir. Esas olarak birikim ve aşınımın eseri olan iki tip kıyı şeklinin var olduğu Kapıdağ'da kıyıların jeomorfolojik özellikleri bütünüyle Marmara havzasındaki tektonik hareketlere bağlı olarak gelişmiş ve devam eden bu hareketler sonucu günümüzdeki görünümünü kazanmıştır. Flandrien Transgresyonundan önceki deniz çekilmesi esnasında (-90 m.) güçlü akarsuların açtığı derin vadilerin aşağı çığıruları, transgresyon sonucu deniz suları altında kalarak boğulmuş, ve girintili çıkıntılı bir kıyı tipi olan "rialı kıyıları" oluşturmuştur ⁽⁸⁾. Diğer taraftan vadi tabanları veya koylar değişen kaide seviyesine bağlı olarak akarsuların getirdiği materyal ile dolarak alüvyal dolgu sahalarına dönüşmüştür.

Kapıdağ yarımadası kuzey kıyılarından başlamak üzere incelenirse, doğuda Çakıl köyü kuzeyindeki Fener Burnundan, batıda İlhan Köyün kuzeyindeki Kaplıs Burnuna kadar uzanan kuzey kıyılarının yüksek kıyıları biçiminde olduğu görülür. Kıyı çizgisinden itibaren çok kısa mesafede 100-200 metre yükseltiye erişen bu saha kısa boylu fakat güçlü dereler tarafından (Şahinburgaz, Kalem, Eğridere, Değirmendere v.b.) yarılmıştır. Denize doğru çıkıntı yapan burunlar (Fener, Soğuksu, Kalın, Levent, Litza, Ormanlı, Turan, Faflima, Alkoz, Kaplıs) ve bu burunlar arasında kıyıya doğru hilal biçiminde girinti yapan çeşitli genişlikte koylar (Kestanelik, Çayağzı, Kalemdere, Ballıpınar, Ormanlı, Turan, Büyük Faflima, Küçük Faflima) dikkati çeker. Denizin getirdiği materyal ve akarsuların taşıdığı alüvyonlar ile dolan koyların ön kısımlarında parlak beyaz kumları ile birikim şekillerinden plajlar yer almakta, derelerin denize döküldüğü yerden iç kısımlara doğru ise uzun eksenleri kuzey güney yönünde olan üçgen şekilli alüvyal dolgu alanları uzanmaktadır (Foto 1). Çoğunlukla köylerin veya önlerinde uzanan kumlu plajların etkisi ile tatil evlerinin yerleşim sahası olan bu dolgu alanları içinde Turan köyüne ait olan Fatı ovası kuzey kıyıların en geniş ve iç kısımlara en fazla sokulan alüvyal dolgu sahasıdır (Şekil 2).

Kuzey kıyıların büyük kısmı, daha önce de belirtildiği gibi, yükseklikleri 20-30 metre arasında değişen falezler ile yüksek kıyı özelliği göstermektedir. Fa-

5 Ketin, İ. Ön. ver. s.69-71

6 Ardel, A. - İnandık, H. (1957) "Kapıdağ yarımadası berzahı (Belkıs Tombolosu) Coğ. Enst. Der. sayı:8, s.65-66, İstanbul

7 Ardel, A, İnandık, H. Ön. ver. s.65-66

8 Hapçioğlu, N. (1977) "Kapıdağ kıyılarında jeomorfolojik gözlemler" Coğ. Enst. Der. sayı:22, s.206-211, İstanbul

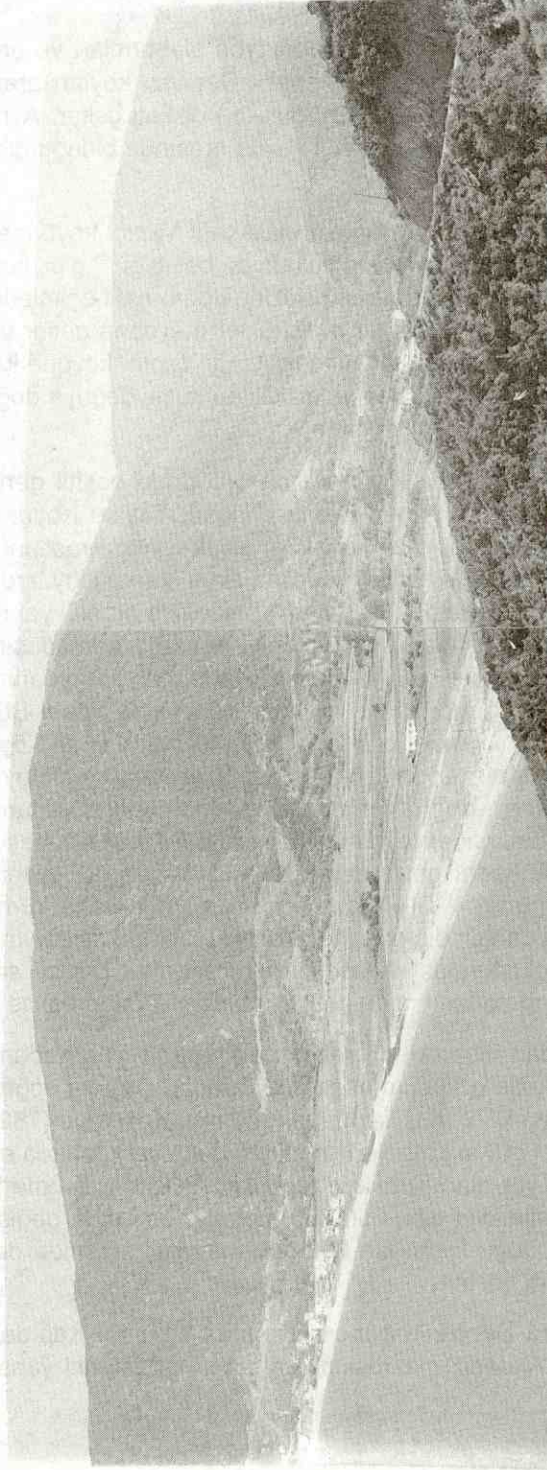

Foto: 1- Kuzey kıyılarına bir örnek -Ormanlı koyu-
Photo: 1- The Ormanlı Bay -an example to the Northern Coasts

lezlerin bir kısmının önünde abrazyon platformları ve enkaz döküntüleri (Çakıl köy Fener Burnu arası, Kestanelik Çayağzı koyları arasındaki yüksek kıyılar, Ormanlı, Faflima ve Alkoz Burnu v.b.) dikkati çeker. Ayrıca Kayalık Burnu açığında ve Tuğlek Burnu-Kayısı Burnu arasında olduğu gibi falez gerilemesinden oluşan adalara da rastlanır.

Yarımadanın güneydoğusunda Aşağı Yapıcı köyünden, Çakıl köyüne kadar devam eden kıyılar, Hapçioğlu'nun da belirttiği ⁽⁹⁾ gibi, kuzeye benzemez. Burada yüksek kütle, Bandırma Körfezine doğru hafif eğimlerle iner, aşağı seviyelerde, denize yakın kesimlerde düzlükler meydana getirir ve kuzey kıyılarında olduğu gibi falezler görülür. Ancak Aşağı Yapıcı köyüne kadar olan kıyılarda 2-5 metre arasında olan falez yükseklikleri kuzeydoğuya doğru artarak (Karşıyaka-Çakıl arası 25-30 m.) devam eder.

Diğer taraftan bu kıyılarda da önlerinde çeşitli genişlikte kumlu plajların (Aşağı Yapıcı, Değirmen Burnu doğusu, Tatlısu Koyu, Bakraç Koyu, Tanaşa Koyu, Dalyan Düzü v.b) yer aldığı alçak kıyılara rastlanır. Kumlu plajları nedeniyle genelde tatil evlerinin yerleşim alanı olan bu kıyılarda oldukça çeşitli tarımsal ekilişlerin yer aldığı Karşıyaka beldesine ait alüvyal dolgu saha güneydoğu kıyıların en geniş alanlısıdır. Ancak Kapıdağ Yarımadasına bir bütün olarak bakıldığında, en geniş alüvyal dolgu alanlarının yarımadanın güney ve güney batısında toplandığı görülür. İlhan köyü güneyinde Fener Burnundan Aşağı Yapıcı köyüne kadar uzanan bu alüvyal dolgu sahaları İlhan Köy -Beşevler arası, Kalın Burnu, Fatya burnu gibi 10-20 metrelik falezli yüksek kıyılar ve Erdek şehri güneyinde denize doğru yarımada biçiminde çıkıntı yapan Seyitgazi tepesi (105 metre) ile birbirinden ayrılmakta, ancak, Seyitgazi tepesinden sonra Aşağı Yapıcı köyüne kadar geniş dalgalı düzlükler halinde kesintisiz uzanmaktadır. Erdek şehri güneyi - Seyitgazi tepesi arasında kaba kumlu çakıllı materyalden oluşan plaj sahası dışında, geri kalan kısımların ince kumlu ve oldukça geniş bir plaj alanı oluşturması ve tedrici derinleşen bir denize sahip olması bu kıyıları Kapıdağ yarımadasının en gelişmiş turizm alanları haline getirmiştir.

Kıyılardan itibaren yükseltinin artması ile yarımadanın orta kısmı oldukça dağlık bir kütle görünümü kazanır. Batıdan doğuya doğru en yüksek zirvelerini Yataklarbaşı (773 m.), Taşlitepe (670 m.), Kesetepe (782 m.), Çokola (717 m.), Dedebayır (719 m.) tepelerinin oluşturduğu yarımada en yüksek tepe, merkezi kısımda yer alan Kurtkaya tepesidir (808 m.). Bu merkezi alanın batı kısmı, yukarıda belirtildiği gibi, 650-750 metreler arasında değişen yüksek tepelerden oluşurken, doğu kısmı ise 300-400 metreler arasında değişen hafif dalgalı bir relief özelliği gösterir.

Marmara Denizinin güney kıyısında bulunan Kapıdağ yarımadası iklimatik bakımdan Akdeniz makroklimasının ana karakterini yansıtır. Ancak yaz ayları-

nın Akdeniz iklim tipinde olduğu kadar sıcak ve kurak geçmemesi, kış mevsiminin ise bu iklim tipine oranla serin olması nedeniyle, buranın iklimi Akdeniz ve Karadeniz iklimi arasında geçiş özelliği gösteren "Marmara Geçiş Tipinin" etkisi altındadır. Yarımada iklimi Bandırma istasyonu verilerine göre incelendiğinde (Çizelge 1) yıllık ortalama sıcaklığın 14.2°C olduğu görülür. En soğuk ay 5.2°C ortalama sıcaklık ile Ocak, en sıcak ay ise 23.5°C ortalama sıcaklık ile Ağustos ayına aittir. Saha ortalama en yüksek ve ortalama en düşük sıcaklıklar bakımından ele alındığında ortalama sıcaklıklarda olduğu gibi hiçbir ayın 0°C altına düşmediği görülür. Ortalama en yüksek sıcaklık 28.4°C, ortalama en düşük sıcaklık ise 2.2°C ile Ağustos ve Ocak aylarına aittir. Meteoroloji istasyonunun kayıtlarına göre, en düşük sıcaklık - 14.6°C ile 15-1-1954, en yüksek sıcaklık ise 41.3°C ile 11-8-1970 tarihinde kaydedilmiştir. Bu değerlere göre sahanın mutlak minimumu -14°C, mutlak maksimumu ise 41°C'dir.

Sahada hiçbir ayın ortalama sıcaklığı 0°C altına düşmemekle beraber, sıcaklığın 0°C altına düştüğü donlu günlere rastlanır. Ortalama 28.5 gün olarak saptanan bu donlu günlerin en yüksek frekansı 9 gün civarında olan Ocak ayında görülür. Kasım ve Aralık aylarında donlu gün frekansı düşük olmakla birlikte don olasılığı vardır. Bu durum ise Kasım ayı veya Aralık ayının ilk yarısına rastladığında sahada geniş yer tutan zeytinliklere büyük zarar verir.

Yıllık ortalama yağış miktarının 705.7 mm. olduğu sahada en yüksek ortalama yağış değeri 121.3 mm. ile Aralık ayında görülmekte, 13.7 mm. yağış alan Temmuz ise en kurak ayı oluşturmaktadır.

Akdeniz makroklima tipine uygun olarak en yüksek yağış değerinin 303.9 mm. (yıllık yağışın %43'ü) ile kış aylarında görüldüğü sahada bu değeri 192.1 mm. ile (yıllık yağışın %27.2'si) sonbahar ve 155.6 mm. (yıllık yağışın %22'si) ilkbahar mevsimleri izlemekte, yaz mevsimi ise 54 mm. (yıllık yağışın %7.6'si) yağış ile en kurak mevsimi oluşturmaktadır. Ancak yaz yağışları oranının gerçek Akdeniz iklimi özelliği gösteren istasyonlardan yüksek olması sahanın Marmara geçiş iklimi özelliğini yansıtmaması bakımından önemlidir. Sahada kar yağışları ise Ocak ve Şubat aylarına rastlamasına rağmen, kar yağışlı günler ortalamasının 2 gün, ortalama karla örtülü gün sayısının 1-2 gün civarında olması kar yağışlarının önemini yok denecek kadar az olduğunu gösterir.

Yıllık ortalama bağıl nem oranı %75 olup en yüksek oran %82 ile Aralık ve Ocak ayında, en düşük oran ise %67 ile Temmuz, Ağustos aylarında görülür. Yaz aylarında bağıl nem oranının kış aylarına oranla düşük olmasına rağmen %70 sınırına yakın olması özellikle sıcaklıkların 30°C üzerine çıktığı günlerde havanın bunaltıcı etkisini artırır.

Sahada en çok esen rüzgar yönü N, en kuvvetli esen rüzgar yönü NNE'dur. Yaz mevsiminde N ve NNE, sonbahar mevsiminde ise NE en çok esen rüzgar yönüdür. Yıllık ortalama rüzgar hızının 5.2 m/sec olduğu Kapıdağ'da N ve NE yönlü rüzgarların yaz aylarında çok fazla esmesi bu rüzgarlara açık kuzey kıyı-

Çizelge 1 - Bandırma Meteoroloji İstasyonu İklim Verileri
Table 1 - Climatic data of Bandırma meteorological station

Meteorolojik elemanlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	YILLIK
Ortalama sıcaklık (°C)	5.2	6.2	7.5	11.9	16.6	21	23.4	23.5	20.1	15.6	11.4	7.6	14.2
Ortalama en yüksek sıcaklık	8.6	10.3	11.8	16.6	21.3	25.7	28	28.4	25	20.4	16.2	11.8	18.7
Ortalama en düşük sıcaklık	2.2	2.7	3.8	7.6	11.7	15.9	19.2	19.5	16.2	11.9	7.8	4.7	10.3
En yüksek sıcaklık	22.3	23.4	30.6	33.9	33.7	39.4	38.4	41.3	37.8	35.4	31.3	23.4	41.3
En düşük sıcaklık	-14.6	-9.6	-7.2	-0.6	0.3	6.6	10.8	10.2	6.1	0.7	-5.2	-9.5	-14.6
Sıcaklığın 0°C altına indiği gün sayısı	9.6	7.0	4.7	0.2	0	0	0	0	0	0	1.5	5.5	28.5
Ortalama nispi nem oranı (%)	82	80	79	75	75	69	67	67	70	76	80	82	75
Açık günler sayısı	1.8	1.4	2.8	3.4	5.1	9.6	14.7	14.6	9.6	5	2.7	1.6	72.2
Kapalı günler sayısı	16.3	13.2	13.1	8.0	4.1	1.7	0.7	0.7	2.4	6.2	10.5	13.7	90.6
Ortalama yağış miktarı (mm)	98.3	84.3	70.6	5.1	33.7	25	13.7	15.3	34.3	66.1	91.7	121.3	705.7
Ortalama kar yağışlı gün sayısı	2.3	2	0.7									0.6	5.5
Ortalama karla örtülü günler sayısı	2.1	1.6	0.3									0.8	4.6
Ortalama güneşlenme süresi (sa/da)	2.40	3.16	4.35	6.28	9.06	10.55	11.44	10.38	8.52	5.46	4.32	3.10	6.48

larında deniz turizminin gelişmesini olumsuz yönde etkiler. Ancak yarımada deniz turizmi üzerinde etkin olan açık gün sayısı, güneşlenme süresi ve deniz suyu sıcaklığı gibi meteorolojik elemanlar yönünden incelendiğinde olumlu sonuçlara sahiptir. Nitekim yıllık 90 gün civarında olan açık gün sayısının en fazla olduğu aylar turizmin canlı olduğu Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Güneşlenme süresi de yaz aylarında günde 10-11 saat civarında olup en yüksek değere 11.44 saat/da ile Temmuz ayında ulaşır. Deniz suyu sıcaklığı ise, tüm Marmara kıyılarında olduğu gibi, Haziran ve Eylül aylarını içine alan 4 ay boyunca 20°C'nin üzerindedir.

Yarımada toprak özellikleri bakımından incelendiğinde genellikle ana kayanın özelliklerini yansıtan, iskeletçe zengin kum balçığı ve kumlu topraklardan oluştuğu görülür. Gerçekten de sahada geniş yayılış gösteren granit ve gnayslar iyi havalanabilen, geçirimli, kumlu toprakları oluşturmuş bu topraklar ise sahanın tarımsal özelliklerine etki ederek yarımada geçmiş dönemlerde geniş yer tutan bağ sahalarının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Ancak sahanın tarımsal özellikleri üzerinde asıl etkin olan topraklar, verimi çok yüksek olan alüvyal topraklardır. Köylerin yerleşim merkezleri çevresinde ve bazı akarsuların vadi tabanlarında yaygın olarak görülen bu topraklar oldukça derin topraklardır.

Kapıdağ Yarımadasında doğal bitki örtüsü iklim, toprak ve relief koşullarının yanısıra beşeri faktörlerin de etkisiyle günümüzdeki görünümünü kazanmıştır. Nitekim ilkçağdan itibaren yerleşmeye sahne olan yarımada doğal bitki örtüsü tarım arazisi elde etmek, hayvan otlatmak veya yakacak gereksinimini sağlamak amacıyla büyük ölçüde tahribe uğramıştır. Bu durum, özellikle, yerleşim birimlerine yakın olan aynı zamanda iklim bakımından zeytin yetiştirilmesine daha elverişli olan güney yüzde belirgin bir görünüm kazanmıştır. 16.910 hektar ile yarımada'nın hemen hemen yarısından fazlasını kaplayan (%59.5) orman alanları tahripten kurtuldukları kısımlarda devamlılık gösteren topluluklar halindedir. Genellikle kuzey yüzde yoğunluk kazanan ve bakı faktörünün de etkisiyle nemcil türlerle karakterize edilen ormanlar, bu yüzdeki tepelik alanları kaplar ve sözkonusu alanların zirvelerini aşarak, güney yüzde zirvelere sokulan kabul havzalarına kadar inerler. Ancak gerek kuzey yüzde gerekse güney yüzde ormanın tahrip edildiği kısımlar maki formasyonunun yayılış alanıdır. Hemen kıyı gerisinden veya zeytin ve tarım alanlarından sonra başlayan maki sahası alçak sırt ve tepeleri kaplayarak 400-500 metreye kadar çıkar. Akçakesme (*Phillyrea latifolia*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), sandal (*Arbutus andrachne*), defne (*Laurus nobilis*), laden (*Cistus salviifolis*) funda (*Erica arborea*) gibi türlerden oluşan bu maki elemanları içine, özellikle kuzey yüzde kızılıcık (*Cornus mas*), dişbudak (*Fraxinus ornus*), fındık (*Corylus avellana*), böğürtlen (*Rubus*) gibi nemcil ve kışın yapraklarını döken türler de karışmıştır.

Maki formasyonu içersine yükseltinin artmasına da bağlı olarak meşe türleri ve kestaneler karışmaya başlar. Sapsız meşe (*Quercus sesiliflora*), macar me-

şesi (*Quercus conferta*), saçlı meşe (*Quercus cerris*) ve Anadolu kestanesinden (*Castanea sativa*) oluşan bu karışık ormanlar 500-600 metre yükseltideki tepelik alan ve sırtları (Çavlı tepe batısı, Bağlarbaşı, Ortayol, Örencik sırtları gibi) kaplar. Yarımada geniş yayılış gösteren meşe ve kestane koruları, Kocadere vadisi yamaçları, Soğuksu bayırı ve Kocaburgaz vadisi yamaçlarında olduğu gibi yerini yer yer kestane (*Castanea sativa*) ve ıhlamur (*Tilia*) korularına bırakır. Ancak Kapıdağ'ın 600-800 metre arasında değişen yüksek tepelik alanlarının (Çavlı tepe 615 m, Kurtkaya tepesi 808 m., Büyük Gamla tepe 797 m., Dedebayır 718 m., Kesetepe 783 m., Yataktepe 774 m.) hakim ağaç türü kayındır (*Fagus orientalis*).

Kapıdağ yarımadasında, yukarıda belirtilen hakim ağaç türleri dışında, karışıklığa girmeyecek ölçüde münferit küme ve şeritler halinde, özellikle vadi içlerinde çınar (*Platanus orientalis*), gürgen (*Carpinus*) kara kavak (*Populus nigra*), ve titrek kavak (*Populus tremula*) gibi su isteği yüksek olan türlere de rastlanır.

Diğer taraftan insan müdahalesinin daha yüksek düzeyde olduğu güney yüzde, orman arazisi olmasına rağmen özellikle mera açmak amacıyla tahrip edilen kısımlar Erdek orman bölge şefliğince plan kapsamına alınarak ağaçlandırılmaktadır. Kızılcım (*Pinus brutia*) türü ile münferit topluluklar oluşturarak ağaçlandırılan bu kısımlar 200-250 metre yükseltideki hafif tepelik alanlar (Narlı-İlhan köy arasında Boztepe, Büyük Maymun dere Örme mevki, Ocaklar üstü Fatya tepeleri, Erdek üstü ve Çeltikçi üstü) üzerindedir.

Beşeri Yapı

Eski çağlarda Arktonnesos adıyla tanınan Kapıdağ yarımadasında yerleşmenin tarihi ilkçağa kadar uzanır. İlk yerleşme izlerine Kalkolitik çağın bir kısmı ve Maden çağında rastlanmasına rağmen ⁽¹⁰⁾, ilkçağa ait kaynakların ve bulguların yetersizliği yerleşmelerin kesin olarak ortaya çıkma tarihini gösteremediği gibi günümüze kadar süren gelişmeyi kesintisiz olarak yansıtmaktan da uzaktır. Bununla birlikte II. Yunan sömürge dalgasının Marmara sahillerinde birtakım koloniler kurması (M. Ö. 800) ⁽¹¹⁾ Kapıdağ'da da benzer tipte yerleşmelerin kurulma olasılığını arttırır. Ancak ilkçağ içindeki yerleşmelere ait bilgiler antik Kyzikos kentinin kurulması ile başlar. Strabo'nun ⁽¹²⁾ Kyzikos'ta yaşayan en eski insan toplulukları olarak Trakia'lı olduğu sanılan Dolienes'lileri göstermesine karşın bu konudaki bilgilerin yetersizliği nedeniyle sözkonusu antik kentin M. Ö. 7. yüzyılın ilk dörtlüğünde Miletliiler tarafından kurulduğu ve Propontis bölgesinin

10 Bittel, K. (1934) Praehistorische Forschung in Kleinasien, s.125, İstanbul

11 Stewig, R. (1970). Batı Anadolu'da Kültür Gelişmesinin Ana Hatları (Çeviren: R. Tufan, Ş. Yazman) İ. T. Ü. yay. s.17, İstanbul

12 Strabo (1972) Geographika (Coğrafya) Kitap XII, Bölüm IV-VIII (Çeviren: A. Pekman) İ. Ü. Ed. Fak. Yay. No:1715, s.6, İstanbul

en eski İon kentlerinden biri olduğu kabul edilir ⁽¹³⁾. Günümüzde Hamamlı, Aşağı Yapıcı ve Yukarı Yapıcı köylerine ait tarım arazilerinin bulunduğu alanda başka bir deyişle Kapıdağ'ın güney yamacında yer alan Kyzikos kenti, henüz Belkis Tombolosunun oluşmaması ⁽¹⁴⁾ veya tombolonun kanal açılarak gemi geçişine uygun hale getirilmesi ile, biri doğu, diğeri batı yönde olmak üzere iki ayrı limana sahipti. Sözkonusu coğrafi özelliği deniz ticaretini kontrol eden bir fonksiyona sahip olan Kyzikos'u Anadolu yarımadasındaki en önemli kentlerden biri durumuna getirmişti. Nitekim Strabo ⁽¹⁵⁾ kenti tasvir ederken iki köprü ile anakaraya bağlanan bir ada üzerinde 500 stadia genişlikte, verimli toprakları, gerektiğinde kapanabilen iki limanı ve ikiyüzden fazla gemiyi barındırabilecek büyüklükteki barınağından söz etmekte, bir kısmı düzlükte bir kısmı ise Arkton Oros (Ayı dağı) yakınında yer alan kentin Rodos, Massalia ve antik Karthago tarzında düzenlendiğini, savaş ve barış zamanında yönetiminin mükemmeliği ile büyüklük ve güzellik bakımından Asia'nın önde gelen kentleri ile rekabet eder durumda olduğunu belirtmektedir.

Tarihi süreç içinde sırası ile Tirrhenialı Pelasgoslar, İonya'ya bağlı Miletoslular, Lidyalılar, Persler, İspartalılar, İskender İmparatorluğu, Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlıların egemenliğine giren Kapıdağ Yarımadasında yer alan Kyzikos kenti tüm bu istila hareketleri ve farklı yönetimlere karşın ilkçağdan yeniçağa kadar devam eden sürede asli fonksiyonu olan ticari fonksiyonunu kaybetmeden varlığını sürdürmüştür. Nitekim M. Ö. 478-477 tarihlerinde kurulan Attika-Delos deniz birliğine üye olmuş ve bu birliğe ödediği vergi miktarı ⁽¹⁶⁾ ile dönemin önemli kentlerinden biri olma özelliğini devam ettirmiştir. Roma İmparatorluğu döneminde ise ticari fonksiyonunu daha da geliştirerek Pontus'un batısında ticari depolar kurmuş, hatta Kırımîlularla alışveriş yaparak zeytin, zeytinyağı, şarap satmış, karşılığında deri, mum, donyağı ve bal almıştır ⁽¹⁷⁾. Ancak Bizans İmparatorluğu döneminde idari ve askeri merkez olma özelliğini yitiren Kyzikos, Konstantinopolis üzerinden yapılan bütün akınlara açık kalması, birbirini izleyen istila ve depremler ile binalarının yıkılması, temizlenme ve onarım isteyen limanlarının dolması v.b. gibi nedenlerle önemini kaybetmeye başlamış ve nihayet 1063 yılında meydana gelen büyük depremden zarar görmesi üzerine tamamen terk edilmiştir ⁽¹⁸⁾.

Kyzikos'un, belirtilen nedenlerle, terkedilmesi üzerine önem kazanan ve günümüze kadar varlığını sürdüren yerleşme birimi ise Erdek (Artake) şehridir.

13 Akurgal, E. (1989). Anadolu Uygarlıkları, s.312, İstanbul

14 Kapıdağ'ın ne zaman yarımada haline geldiği konusu başka bir deyişle ne zaman tombolonun oluştuğu tartışmalıdır. Nitekim eski çağlarda yaşamış yazar ve araştırmacıardan bir kısmı (Skilakis, Propertius, Pomponius, Mela, Stefanos, Bizantios v.b.) Kapıdağ'ı yarımada, bir kısmı ise (Plinius, Strabo Anaksimenes v.b.) ada olarak tarif eder.

15 Strabo. Ön. ver. s. 34-37

16 Hasluck, F. W. (1910). Cyzicus, s.165-166, Cambridge

17 Ertüzün, M. R. (1964). Kapıdağ Yarımadası ve Çevresindeki Adalar, s.38, Ankara

18 Ertüzün R. M. Ön. ver. s.42-43

Strabo'nun ⁽¹⁹⁾ Kyzikos adasındaki Artake köyü olarak söz ettiği Erdek, büyük bir olasılıkla M. Ö. 7. yüzyılda Miletliler tarafından Kyzikos'un dış mahallesi veya köyü olarak kurulmuştur. İlk kuruluş yerinin Yalı mahallesinin kuzey bölümünü içine alan üçgen şeklindeki surlar içinde olduğu daha sonra Ayios Simeon (Seyitgazi tepesi) ile gerisindeki tepelere doğru geliştiği ⁽²⁰⁾ anlaşılan Artake'nin Kyzikos'un terkedilmesinden sonra Metropolitliğin ve Meryem Ana Kilisesinin taşınması ile dini açıdan önemi artmış ⁽²¹⁾, doğal limanı ise ticari fonksiyonunu geliştirmiş, ancak hiçbir zaman Kyzikos kadar ünlü ve önemli bir kent olamamıştır.

Roma ve Bizans İmparatorluğu döneminde Hıristiyan Rum halkın yerleşim sahası olan Kapıdağ Yarımadası ve Erdek kasabası, Selçuklu Türklerinin Anadolu'da egemenlik kurması ve batıya ilerlemeleri sırasında geçici bir süre Türklerin eline geçmiş olmasına rağmen 11. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar Türkler ve Haçlılar arasında el değiştirmiş, ancak 14. yüzyıl başında kesin olarak Türklerin eline geçmiştir. Nitekim Evliya Çelebi ⁽²²⁾ Kapıdağ Yarımadası ve Erdek'in Türklerin eline Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa zamanında geçtiğini bildirmekte, Hayrullah Efendi ⁽²³⁾ ise tarih olarak 1339 yılını vermektedir. 17. yüzyıl başına kadar bir köy durumunda olan Erdek'in 17. yüzyıl içindeki görünümü ile ilgili bilgiler veren Evliya Çelebi ⁽²⁴⁾ idari bakımdan İstanbul Galata Mollasına bağlı bir kaza olduğunu belirtmekte, bin kadar iki katlı evden oluşan 8 mahallesinin bir tanesinde Müslümanların diğerlerinde ise Gayri Müslümlerin oturduğu söylemekte, ticari amaçlı kullanılan iskelesinden, güney yöndeki tepeliklerin üzerinde yer alan bağlardan ve bu bağlardan elde edilen ünlü şaraplarından, balık dalyanından çıkan çok lezzetli kolyoz balığından bahsetmekte, ayrıca kasabada subyan okullarının, bir hamamın, tüccar hanı, çarşı ve pazarın yer aldığını eklemektedir. Paul Lucas'ın ⁽²⁵⁾ 18. yüzyılda zeytini, buğdayı ve şarabı ile ünlü küçük, önemsiz bir kasaba olarak tanımladığı Erdek, 19. yüzyıl içinde de bu görünümünü değiştirememiş, bir kadı tarafından yönetilen 3000 nüfuslu sadece kayıkların uğradığı işlek sayılabilecek bir iskelesi olan, halkının üzüm ve kozacılık dışında biraz da tarımla uğraştığı küçük ve önemsiz bir kasaba olarak kalmıştır ⁽²⁶⁾.

I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında da önemli bir değişimin olmadığı Erdek 18 Haziran 1920 günü Yunan Ordusu tarafından işgal edilmiş ve yaklaşık 2.5 yıl sonra, 18 Eylül 1922 günü işgalden kurtarılmıştır. Bu tarihten 1950'li yıllara kadar Yunanlıların yaktıkları kısımların onarılması ve yeni binala-

19 Strabo, Cilt III, Ön. ver. s.4

20 Ertüzün R. M. Ön. ver. s. 204-205

21 Hasluck F. W. Ön. ver. s. 21

22 Evliya Çelebi. Seyahatname, Cilt: V, s. 295, İstanbul, 1896

23 Hayrullah Efendi (1871). Devlet-i-Âliye-i Osmaniye Tarihi, Cilt: III, s.83, İstanbul

24 Evliya Çelebi. Ön. Ver. Cilt: V, s.295

25 Lucas, P. (1712). Voyage du Steur Paul Lucas Fait Par Ordre du Roy Dans L'Asie Mineure, Cilt: I, s. 34, Paris

26 Michaud, J. F. (1833). Poujoulat J. F. Correspondance de L'Orient, Cilt: II, s.100, Paris

rın yapılması dışında herhangi bir değişikliğin gözlenmediği şehirde yerleşim alanı bugünkü iskele çevresinde yoğunlaşmış, Kurbağalı dere adı verilen sahil kesiminde (şehrin güneyinde kalan kesim) ise 1-2 katlı binalar ile balık konserve tesisinin yer aldığı küçük lekeler halinde bir yerleşim dikkati çekmiştir. Aynı tarihlerde Çura mevki adı verilen sahil kesimi (kentnin kuzeyinde kalan kesim) zeytinlik ve bağlarla, bugünkü sahil bandının yer aldığı kesim ise sebze ve meyva bahçeleri ile kaplı tarımsal kullanım alanları şeklindeydi.

Günümüzde dört mahallesi (Alaaddin, Atatürk, Halitpaşa, Yalı) olan Erdek şehri, 1960'lı yıllarda başlayan turizm hareketleri ile bağlantılı olarak yerleşim alanını genişletmeye başlamıştır. Kentin turizm olgusu doğrultusunda alansal bakımdan genişlemesi, özellikle 1980'li yıllardan itibaren yapımı hızlanan ikinci konutlar ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Nitekim Seyitgazi tepesine kadar uzanan güney kıyı kesimi 5-6 kat yükseklikteki ikinci konutlarla, Çura burnuna kadar olan kuzey kıyı kesimi ise 4-5 katlı apartman biçimindeki yazlıklar, otel, motel gibi turistik tesisler ve kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisleri ile tamamen dolmuş durumdadır. Bu biçimde kent 1980'li yıllarda kuzey-güney kıyıları boyunca yerleşim alanını genişletirken, 1985 yılından itibaren kıyıdan uzakta yer alan Atatürk ve Alaaddin mahallelerinde büyük bloklu apartmanların yapılması ile batıya doğru gelişmeye başlamıştır. Bunlardan Alaaddin mahallesinde gecekondu önleme bölgesi olarak ilan edilen sahada yapılmakta olan 400 konutluk kooperatif blokları kentin yakın gelecekteki yerleşim alanının gelişme yönünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Diğer taraftan eski tek veya 2 katlı evle-

Foto 2: Erdek Şehir merkezinde clearing faaliyetine örnek
Photo 2: An example to clearing activities at Erdek's city center

rin 1975 yılından itibaren yıkılarak yerine çok katlı apartmanlar yapılmaya başlanması merkezin clearing faaliyeti ile yenilendiğini göstermesi açısından ilginçtir (Foto 2).

Erdek Körfezi kıyısında geniş alüvyal dolgu sahası üzerinde toplu yerleşme özelliği gösteren kentin merkezi kısmı bitişik nizamlı bir yerleşme dokusuna sahip olmasına rağmen yeni yapılan konutlar özellikle kıyı bandı çevresindekiler bahçeli ve ağaçlıklı gevşek dokulu özellikleri ile şehrin görünümü üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.

Kapıdağ Yarımadasında alüvyal dolgu sahalarında yer alan ve toplu özellik gösteren kırsal yerleşmeler ise, varlıklarını günümüze kadar sürdürebilen büyük kısmı Rumlar tarafından kurulmuş, oldukça eski yerleşme birimleridir. Nitekim Evliya Çelebi'nin ⁽²⁷⁾ bağ ve bahçeleri ile pirinç ürününün bol olduğu 500-600 haneli gelişmiş köyler olarak sözettiği Peramo (Karşıyaka) ve Muhanya (Çakıl) köylerinin 12. yüzyıl başına inen bir geçmişi olduğu ⁽²⁸⁾, Neokhorion (Aşağı Yapıcı) köyünün ise 1791 yılında Makedonyalı Rumlar tarafından ⁽²⁹⁾ kurulduğu bilinmektedir. Konya (Ocaklar), Rutya (Narlı), Herek (İlhan), Dragonda (Doğanlar), Fatı (Turan), Katatapos (Şeytanköy, veya Orman köy), Kocabergos (Kocaburgaz veya Ballıpınar), Şahinbergos (Şahinburgaz veya Çayağzı), Kestel (Kestanelik), Muhanya (Çakıl), Peramo (Karşıyaka), Neokhorion (Aşağı Yapıcı) köyleri de Rumlar tarafından kurulmuş olup, yarımada'nın Türklerin eline geçtiği 14. yüzyıl başından Cumhuriyet dönemine kadar Rumların yaşadığı kırsal yerleşmeler halindedir. Bu köylerden sadece Şahinbergos'ta (Çayağzı) nüfusun yarısını Türk yarısını Rum halkı meydana getirmiş, Tatlısu köyü ise Ermeni köyü olan eski adından anlaşılacağı gibi, Ermenilerin kurduğu ve yaşadığı bir yerleşim birimi olmuştur. Yarımada'da Türklerin hakimiyet kurması üzerine nüfusun tamamını Türklerin oluşturduğu iki köy daha kurulmuştur. Sultan Beyazıt evkafından olan Hamamlı köyü ⁽³⁰⁾ ile Çeltikçi köyü adını taşıyan sözkonusu iki köy korsan saldırılarından korunmak amacıyla yerleşim alanı olarak kendilerine kıyıda uzakta olan vadi içlerini seçmişlerdir.

Yarımada'nın Cumhuriyet dönemine kadar devam eden bu yerleşim yapısı 1923 yılından sonra yapılan mübadele ile değişmiştir. Bu süreç, Kapıdağ'da yaşayan Rum halkın Yunanistan'a gitmesi, Yunanistan (Selanik, Serez, Kavala) şehirleri ile Bulgaristan'daki Türklerin Çanakkale Boğazını gemilerle aşarak önce Bandırma'ya gelmesiyle başlamış ve gelenlerin bir kısmının önceden yaşadığı ülkedeki yaşam biçimine uygun bulunduğu yarımada köylerindeki terk edilmiş Rum evlerine yerleşmeleri ile noktalanmıştır. Böylece yarımada'da yer alan kırsal yerleşmeler ilk kuruldukları tarihten itibaren yerleşim alanlarını değiştirmeksizin günümüze kadar ulaşabilmiştir.

27 Evliya Çelebi. Ön. ver. Cilt: V, s.295

28 Hasluck F. W. Ön. ver. s. 29

29 Perrot G. (1864) Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure, s.103, Paris

30 Ertüzün R. M. Ön. ver. s.240

Söz konusu kırsal yerleşim alanlarına Cumhuriyet dönemi içinde yenileri eklenmiştir. Yarımadanın güney yamacında 350 metre yükseltideki plato sathı üzerinde yer alan Yukarı Yapıcı köyünde nüfusun fazlalaşması nedeniyle mülkiyetin bölünmesi problemi ile karşılaşılması, bundan daha önemlisi köyün yerleşim alanından daha aşağıda yer alan tarım alanlarına yakın olma arzusu, köyden ayrılan 100-150 kişinin, Erdek karayoluna 1-1.5 km. uzaklıktaki Belkis köyünü kurmalarına neden olmuştur. 1956 yılında kurulan ve günümüzde 70-80 haneye ulaşan bu köy dışında, belirtilen nedenlerin yanısıra, tavuk çiftliği kurmak gibi yeni ekonomik uğraşlar bulan Yukarı Yapıcı köylülerinin bir kısmı da 1970-75 yıllarından itibaren Erdek karayolu kenarına taşınarak Yukarı Yapıcı köyüne bağlı Düzler mahallesini oluşturmuşlardır. Günümüzde 150- 200 haneye ulaşan ve Erdek Belediyesi mücavir alanı sınırları içinde yer alan söz konusu mahalle yapıların tarihi sit alanı içersinde ruhsatsız olarak inşa edilmesi nedeni ile belediye ekiplerince zaman zaman yıkılmaktadır.

Diğer taraftan yarımada turizm ile bağlantılı olarak gelişmiş yerleşim birimleri de dikkati çeker. Ocaklar, Narlı, Turan, Orman, Tatlısu, Aşağı Yapıcı, gibi köylerin yer aldığı kıyının uygun kesimlerinde veya köylere ait koyların bazılarında (İlhan köye ait Büyük Faflima koyu, Karşiyaka'ya ait Dalyan koyu, Çayağzı'na ait Öğretmenler koyu v.b.) tatil evleri veya ikinci konutlar ile ortaya çıkan bu yerleşim tipi yarımadanın güney kıyısında Seyitgazi tepesi - tombolo arasında kalan kesimde ise turistik tesisler, kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisleri ve yazlık evlerle çeşitlenmektedir (Şekil 2).

Kapıdağ yarımadası nüfus özellikleri bakımından incelendiğinde, toplam nüfusun 26.021 kişiden oluştuğu, yoğunluğun ise (91) Türkiye ortalamasının (73) üzerinde olduğu görülür. Saha Türkiye'nin yoğun nüfuslu alanlarından biri olarak gözükmeye karşın, nüfusun dağılışına bakıldığında dağlık ve ormanlarla kaplı olan orta kesimin boş ve ıssız yerler halinde olması dikkati çeker. Gerçekten de vadi içine yerleşmiş birkaç köy dışında, alüvyal dolgu sahaları üzerinde yer alan toplu köyler ve Erdek şehri, başka bir deyişle yarımadanın kıyı kesimi nüfusun toplandığı başlıca alanlardır. Bu bakımdan 13.246 (1990 Genel Nüfus Sayımı) kişinin yaşadığı Erdek şehri sahanın en kalabalık nüfuslu yerleşim merkezini oluştururken, 1990 yılında belediye olan Karşiyaka (3126), Tatlısu (1592), Yukarı Yapıcı (1141) ve Ocaklar (1080) 1000 kişiyi aşan nüfusları ile yarımadanın diğer kalabalık nüfuslu yerleşim alanlarını meydana getirir.

Yarımada nüfusun tarihsel gelişimi incelendiğinde, nüfusun büyük bir artış göstermeksizin günümüze kadar ulaştığı dikkati çeker. Cuinet⁽³¹⁾ eserinde, 15.093 kişi olarak verdiği yarımada nüfusunun 8631 kişininin (8276 Rum Ortodoks, 257 Müslüman, 98 Yabancılar) 12 köyde, 6462 kişininin (807 Müslüman, 5655 Rum Ortodoks) ise Erdek şehrinde toplandığını belirtmiştir. 1898 Hüdevdigar vilayeti salnamesinde de toplam 20.443 kişi olarak gösterilen yarımada nüfusunun 7548 kişisi Erdek kazasına aittir (Çizelge 2).

31 Cuinet V. (1895). La Turquie d'Asie, Cilt: IV, s. 277-280, Paris

Çizelge 2: 1898 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesine Göre Kapıdağ Yarımadasında Yer Alan Köyler ile Erdek Kaza Merkezinin Nüfus Miktarı ve Hane Sayısı

Table 2: Villages located at the Kapıdağ peninsula according to 1898 Hüdavendigar Salname and population amount and number of houses and Erdek district center

Yerleşim Biriminin Adı	Hane Sayısı	Nüfus Miktarı	Yerleşim Biriminin Adı	Hane Sayısı	Nüfus Miktarı
Erdek	1673	7548	İlhanköy	235	1079
Aşağı Yapıcı	48	281	Karşıyaka	516	2183
Ballıpınar	147	707	Kestanelik	144	693
Çakıl	262	1165	Narlı	233	633
Çayağzı	516	2183	Ocaklar	211	1058
Çeltikçi	23	109	Ormanlı	104	519
Doğanlar	117	537	Turan	168	695
Hamamlı	64	262	Yukarı Yapıcı	159	791

Çizelgeden izlenebileceği gibi (Çizelge 2) Erdek kaza merkezi dışında (Ocaklar ve Karşıyaka köyleri hariç tutulursa) yarımada'nın kalabalık nüfuslu birimleri (Çakıl, Çayağzı, İlhan) günümüzdekinden oldukça farklıdır. Ancak çizelgede dikkat edilmesi gereken esas nokta sayımın yapıldığı 1898 yılından günümüze kadar yaklaşık bir yüzyıllık süre içinde nüfus artışının oldukça düşük düzeyde kalmasıdır. Bu durumun oluşmasında başlıca etken 1923 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan mübadele sonrasında yarımada nüfusunun yaklaşık %90'ını meydana getiren Rum halkının tamamının Yunanistan'a gitmiş olması, buna karşılık Yunanistan'dan (özellikle Selanik, Serez ve Kavala şehirlerinden gelenler) gelen Türklerin sayısının daha az oluşudur.

Yarımada'nın 1935 yılından 1955 yılına kadar geçen süre içinde, bir kaç yerleşim birimi dışında, nüfusu doğal yolla düzenli bir biçimde artmış, 1955 yılına rastlayan dönemde ise bazı yerleşim birimlerinin nüfuslarında azalmalar görülmüştür (Çizelge 3). Aşağı Yapıcı, Ocaklar, Tatlısu, Kestanelik, ve Çayağzı gibi kırsal yerleşmelerde gözlenen ve göç karakteri taşıyan bu nüfus azalması, yarımada'nın toplam nüfusunda azalma meydana getirmediği gibi, (1950'de toplam nüfus 13.728, 1955'te ise 14.162) Erdek şehri ve Bandırma'ya yerleşilmesi ile oldukça kısa mesafelidir. Aynı biçimde 1970'li yıllarda tekrar artış gösteren ve Ballıpınar, Çayağzı, Çeltikçi, Doğanlar, Hamamlı, Narlı, Ocaklar, Ormanlı, Turan ve Yukarı Yapıcı köylerinin nüfuslarında azalmalar meydana getiren göç olgusu, 1975 yılından sonra hızını büyük ölçüde kaybetmiştir. Birtakım ekonomik sıkıntılarının gündeme gelmesi ile köylerdeki gençlerin çalışmak için başka birim-

lere (şehirlere) gitmesi sonucunu doğuran bu göç olgusunda İstanbul'dan sonra en çok nüfus çeken kent Bandırma olmuştur. Nitekim yarımada göç hareketinin hızlandığı 1970-1975 yılları Bandırma'da ana kimya sanayi koluna ait fabrikaların kurulduğu⁽³²⁾ dolayısı ile iş bulabilme olanağının arttığı döneme rastlar. Ancak 1980'li yıllarda turizmin gittikçe hızlanan bir ivme kazanması, yarımada'nın en önemli ürünlerinden biri olan zeytinin iyi gelir getirmesi, balıkçılığın modern ve büyük teknelerle yapılması ve tavuk çiftliklerinin kurulması v.b. gibi ekonomik yapı ile ilgili faktörler göç hareketini büyük ölçüde durdurmuş günümüzde yarımada'nın hemen hemen bütün yerleşim birimlerinde, nüfus, doğal yolla dengeli bir biçimde artmaya başlamıştır. Sahanın nüfus özelliği üzerinde dikkati çeken diğer bir nokta da, göçlerin büyük ölçüde kesin göç karakteri taşımasıdır. Nitekim göç yoluyla yaşadıkları yerleşim birimini terkedenlerin çoğunluğunun ailelerinin veya akrabalarının köyde kalması, aynı zamanda kendilerine ait arazileri satmamaları nedeniyle tekrar geriye dönmeleri çarpıcı bir özellik gösterir.

Yarımada nüfus istatistiklerine azalış veya artış şeklinde yansıyan nüfus hareketleri dışında, istatistiklere yansımamasına rağmen sahaya dinamik bir özellik kazandıran hareketlere de rastlanır. Bu hareketler ekonomik koşulların diğer yerleşim birimlerine oranla daha güç koşullar altında olduğu Aşağı Yapıcı köyünde Bandırma şehrine çalışmak üzere günübürlük gidiş-gelişlerle yaşanırken, balıkçılıkla geçimini sağlayan köylerde gençlerin kaptanlık yapmak veya açık denizlerde (Ege ve Karadeniz gibi) avlanmak amacıyla dışarda çalışıp tekrar geri dönmeleri veya Erdek karayolu üzerinde Düzler mahallesini kuran bir kısım Yukarı Yapıcı köylülerinin, tarım arazilerini sürmek veya ürünlerini hasat etmek amacıyla Yukarı Yapıcı köyündeki boş bıraktıkları evlerine çıkmaları ile ortaya çıkar. Ancak yarımada nüfusundaki asıl hareketlilik turizm olgusu ile bağlantılı olarak belirginlik kazanan yaz ve kış nüfusları arasındaki farktır. Nitekim sahanın en önemli turizm merkezi olan Erdek şehrinde 13.246 kişi olan kış nüfusu yaz aylarında 80.000-100.000 kişiye ulaşmakta, ayrıca bu nüfusa haftasonları günübürlük olarak gelen yaklaşık 10.000 kişi daha eklenmektedir. Diğer yerleşim birimlerinden Ocaklar'ın 1080 kişilik kış nüfusu 4.000-5.000, Narlı'nın 831 olan kış nüfusu 5.000, Tatlısu'nun 1592 olan nüfusu 4.000-5.000 kişiye çıkarak yaklaşık 4-5 kat artarken, turizm olgusunun yeni gelişmeye başladığı (Ormanlı, Turan, İlhan köye ait Faflima koyu, Doğanlar, Çayağzına ait Öğretmenler koyu, Karşıyaka'ya ait Dalyan koyu ve Aşağı Yapıcı) köylerde yapılan yazlık evler ile yaz nüfusu her köy için ortalama 200-400 kişi arasında değişen artışlar göstermektedir.

Sahanın tek şehirselsel merkezi olan ve ilçe merkezi konumundaki Erdek'in 1935 yılında 4689 olan nüfusu ise ancak 1980 yılında 10.000'i aşarak 10.114

32 Ertin, G. (1993) "Bandırma Şehrinin fonksiyon alanları" Türk Coğ. Der. sayı: 28, s.319-320, İstanbul

Çizelge 3: Kapıdağ Yarımadasında Yıllar İtibariyle Nüfus Durumu
 Table 3: Annual stature of population amounts at the Kapıdağ Peninsula

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Erdek	4689	7387	5040	5704	6184	6849	7813	8541	8685	10114	11760	13246
Aşağı Yapıcı	230	142	206	268	210	274	235	277	371	401	314	409
Balıpınar (Kocaburgaz)	314	333	487	443	456	498	549	490	480	494	512	525
Belkis						152	196	222	229	333	241	331
Çaklıköy (Muhanya)	349	356	401	441	474	505	568	562	715	741	973	971
Çayağzı (Şahinburgaz)	497	521	560	561	524	561	552	496	534	508	516	557
Çeltikçi	94	115	142	151	158	165	187	159	165	196	175	198
Doğanlar (Dragonca)	128	126	149	165	187	194	206	198	214	211	201	215
Hamamlı	278	280	320	381	369	399	395	375	357	420	355	477
İlhanköy	311	308	264	325	345	349	369	367	400	420	422	429
Karşyaka (Peramo)	916	980	1132	1333	1428	1544	1781	1793	2213	2078	1911	3126
Kestanelik (Kestel)	138	161	206	209	198	224	227	237	229	249	316	307
Narlı (Rutya)	583	570	678	691	825	725	880	763	681	773	726	831
Ocaklar (Konya)	593	628	789	929	902	932	1062	961	996	1024	1052	1080
Ormanlı (Şeytanköy)	132	148	179	175	220	197	249	167	173	174	159	191
Tatlısu (Ermeniköy)	504	493	607	822	463	583	727	702	710	1119	915	1592
Turan (Fatı)	172	187	266	247	275	285	303	287	290	285	283	395
Yukarı Yapıcı	711	744	830	883	944	879	948	779	990	1048	1019	1141

kişiye ulaşmıştır. Şehrin nüfus artışında doğum yoluyla gerçekleşen doğal nüfus artışının payı yüksektir. Bununla birlikte yarımada içinde yer alan köylerden göç ederek veya emekli olduktan sonra büyük şehirlerin yarattığı stresten kurtulmak amacıyla şehre yerleşen ailelere rastlanır. Diğer taraftan şehirde yaşayan gençlerin bir kısmı yüksekokula devam etmek veya tarım dışı başka alanlarda çalışmak üzere Erdek'i terk etmektedir. Ancak gerek gelen gerekse gidenlerin hemen hemen eşit seviyede olması, şehrin nüfusunun dengeli bir biçimde artması sonucunu yaratmıştır.

Diğer taraftan yarımada yaşayan bu nüfusun uğraşı düzeni veya başka bir deyişle ekonomik etkinlikler sahadaki arazi kullanım biçiminin ortaya konması ile olacaktır. Bu bakımdan yarımada Ormanlı köyünün doğusundan Aşağı Yapıcı köyü güneyine doğru verevine çizilecek bir çizgi ile ikiye ayrıldığında bu çizginin doğu-kuzeydoğusunda kalan kesimde tarım dışı sahalarda (özellikle Ballıpınar, Çayağzı, Kestanelik, Çakıl, Karşıyaka kesimi) ile mera alanlarının (özellikle Aşağı Yapıcı, Tatlısu) geniş yer tuttuğu dikkati çeker. Buna karşılık bu hattın batı-güneybatısında kalan kesimde ormanlık alanlar (özellikle Ormanlı, Turan, Doğan, İlhan, Narlı, Ocaklar, Erdek, Çeltikçi) ve zeytinlikler (özellikle Erdek, Çeltikçi ve Ocaklar) fazladır.

Çizelge 4: Kapıdağ Yarımadasında Halihazır Arazi Kullanımı

Table 4: Present land-use at the Kapıdağ Peninsula.

	Alanı (Hektar)	Genel Araziye Oranı (%)
Tarım Alanları	6.700	23.5
Orman Alanları	16.910	59.5
Meralar	1.600	5.6
Kullanılmayan Boş Alanlar	3.250	11.4

Kaynak: Erdek İlçe Tarım Müdürlüğü

Yarımadanın genel görünümünden elde edilen bu izlenim istatistiki açıdan da doğrulanır (Çizelge 4).

Tarım alanları veya başka bir deyişle ekili dikili alanların yarımada fazla geniş bir yer tutmamalarına karşın, ekonomik faaliyetlerin temeli tarıma dayanır. Tarım alanlarının %70.6'sı veya 4.733 hektarı dikili alanlara ayrılmış olup, dikili alanlar içinde baş sırayı 4.000 hektar alan ile oldukça geniş yayılış gösteren zeytinlikler alır

(Şekil 2). Gemlik körfezi çevresinden sonra, Marmara kıyılarında en geniş yayılış alanını Kapıdağ'da bulan zeytinlikler, ilkçağdan Cumhuriyet öncesine kadar en önemli gelir kaynağını oluşturmuş, ancak mübadele sonucu Türk göçmenlerin geldiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında gelenlerin geçiminin küçükbaş hayvancılığa özellikle de keçi yetiştiriciliğine dayanması ve zeytin ağacını iyi tanımamaları nedeniyle yakacak sağlamak veya mera açmak amacıyla tahribe uğramıştır. 1952 yılında Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatiflerinin kurulması, 1954 yılında ise bu kooperatiflerin Marmara Birlik çatısı altında toplanması ile zeytinin değerlendirilmesinin güvence altına alınması bu tarihten sonra yarımada zey-

tinciliğin yeniden önem kazanmasına neden olmuş, 1970 yılından sonra ise bağların, dut ağaçlarının ve çoğu meyva ağacının sökülmesi veya orman açma yoluyla, zeytinliklerin alanı hızla genişletilmiştir. Günümüzde hemen hemen tüm yerleşim birimlerinde görülen zeytincilik faaliyeti, özellikle yarımadanın güney ve güneybatı kesiminde (Ocaklar, Erdek, Çeltikçi, Belkıs, Hamamlı) yaygındır. Ayrıca Narlı ve İlhan köylerinin yer aldığı kesimler ile Turan, Karşıyaka ve Kesanelik gibi yerleşim birimlerinde de iyi gelir getirmesi nedeniyle özellikle 1980'li yıllardan sonra büyük gelişme göstermiştir.

Gemlik tipi sofralık zeytinlerin yetiştirildiği Kapıdağ'da zeytinler iki tiptir. Gemlik yöresi zeytinleri ile aynı kalitede sofralık bir zeytin olan ve yağ oranı %27-28 arasında değişen "yağ tipi"nin kalitesi ve ekonomik değeri daha fazladır. Ekonomik değeri ve kalitesi daha düşük, kabuğu biraz daha sert olan diğer sofralık zeytin ise %15-17 yağ oranına sahip "su tipi"dir. İyi ürün verdiği yıl bir ağacın veriminin 15-20 kg. olduğu sahada toplam 4500-6500 ton civarında ürün alınır (ağacın az verdiği yıl 2500 ton). Mayıs ve Haziran aylarında çiçeklenen zeytinler Ekim ayında olgunlaşır ve Aralık sonu - Ocak başına kadar toplanır. Meyvaya zarar vermemek için ağaçlara merdivenlerle çıkılarak elle toplanan zeytinler, sepetlere konur. Toplanan ürünün hemen hemen tamamına yakın kısmı Marmara Birliğe satılır. Birlik eksperlerinin hemen her yerleşim biriminde kurduğu kantarlarda tartılarak fiyat biçilen ve birlikçe satın alınan zeytinler, bu kurumun Erdek şehrindeki tesislerindeki havuzlara konularak hazırlanır ve buradan Türkiye'ye dağıtılır.

Erdek şehri, Narlı, Ocaklar, İlhan v.b. gibi zeytinin geniş yayılış gösterdiği yerleşim birimleri, ürünün toplanma mevsiminde Biga, Gönen ve Manyas ilçelerine bağlı köylerden işçi alır, diğer köyler ise imece usulü ile ürününü toplar.

Zeytinin küçük taneli ve kalitesiz olanından ise yağ çıkarılır. 100 kg zeytinden ortalama 20 kg yağ elde edilir. Geçmiş dönemlerde zeytinyağı Ocaklar (3 tane), Narlı (5 tane), İlhan (4 tane), Karşıyaka (6 tane), Erdek (2 tane), Çayağzı, Çakıl, Yukarı Yapıcı ve Aşağı Yapıcı (biri adet olmak üzere) gibi yerleşim birimlerinde yer alan 24 tane "karayağhane" olarak adlandırılan yağhanelerden elde edilirken günümüzde bunların büyük kısmı kapanmıştır. Bugün Erdek şehrinde bir adet modern sistemli çalışan (kontini) olmak üzere 4 adet, Karşıyaka beldesinde ise 2 tane presli yağhanenin yer aldığı toplam 6 adet zeytinyağı işletmesi bulunur. Diğer taraftan özellikle son yıllarda zeytinin yağı çıkarıldıktan sonra kalan posasından yakıt elde etme çalışmalarının başarılı sonuçlar vermesi, zeytinin öneminin daha da artacağına işaret eder.

Zeytin ile karşılaştırıldığında oldukça dar bir alan kaplamasına karşın dikili alanlar içinde ikinci sırayı sebze ve meyva alanları (Şekil 2) alır (Toplam 605 hektar ve tarım alanlarının %9'u). Toplam 254 hektar sebze alanının 150 hektarı ise kırmızı soğan ekimine ayrılmıştır. Bu nedenle yarımada zeytinden sonra en çok yetiştirilen ürün kırmızı soğandır. Ballıpınar, Ormanlı ve Doğanlar

köylerinde tarım arazilerinin tamamına Çayağzı ve Turan köylerinde de arazilerinin yarısına ekilen kırmızı soğanın tohumu yarımada ilk defa Çayağzı köylülerince mübadele yıllarında getirilmiş, 1950'li yıllarda adı geçen köylerde ekilmeye başlayarak sahası genişletilmiş, 1980'den sonra ise yukarıda belirtilen ilk üç köyün temel geçim kaynağı olmuştur. Bu faaliyet yarımada tohumların Ekim ayında fideliklere dikilmesi ile başlar. Daha sonra fideliklerden alınan soğan fideleri Mart ayının sonunda tarlaya dikilir. 70-100 gün arasında olgunluğa erişen kırmızı soğanlar Temmuz başından itibaren toplanmaya başlar. Tarladan söküldükten sonra 10-15 gün bekletilip "gölgelik" adı verilen çardaklara getirilerek 5-7 kg'luk diziler halinde örülür, içlerinden bir kısmı tohumluk olmak üzere ayrıldıktan sonra geri kalan kısmı köye gelen tüccarlara veya kamyonlarla sebze hallerine götürülerek toptan satılır. Yarımada'nın toplam kırmızı soğan üretimi 7500 ton olup bunun 1500 tonu Ballıpınar köyünden elde edilir. Kırmızı soğandan sonra ikinci ürün fasulyedir. Ballıpınar, Ormanlı, Doğanlar ve Çayağzı köylerinde yetiştirilen kuru fasulye olarak satılan bu ürünün yarımada yıllık verimi 10 ton kadardır.

Dikili alanlardan bağlar ise günümüzde gerek sahasını gerekse ekonomik değerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Nitekim geçmiş yıllarda 150 hektar alan kaplayan bağlar, günümüzde sadece 25 hektarlık bir alanda yer almakta olup, büyük kısmı bakımsızdır. Rumlardan kalmış olan ve şaraplık üzüm elde edilen bağlar, floksera salgınından etkilenmiş ancak, daha sonra ıslah edilerek uzun yıllar ticari amaçlı olarak kullanılmıştır. Nitekim geçmiş yıllarda Erdek şehrinde 3 adet şaraphanenin yer alması, bunlardan sonuncusunun 6-7 yıl önce kapatılması, bağcılığın eski yıllarda taşıdığı önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak bakımının güç olması ve işçi çalıştırma zorunluluğu yanında zeytinin bağlara oranla fazla gelir getirmesi 1960'lı yıllarda gerilemeyi başlatmış, 1970'lerde bu gerileme hızlanmış ve nihayet 1980'lerde Aşağı Yapıcı, son iki yıl önce de Yukarı Yapıcı köylerindeki bağların sökülmesi ile hemen hemen tamamen ortadan kalkmıştır.

Tarım alanlarının %20.7'sini oluşturan ve 1392 hektar alan kaplayan ekili alanlar (Şekil 2) ise en geniş yayılış alanını Karşıyaka, Aşağı Yapıcı ve Yukarı Yapıcı köylerinde gösterir. Başlıca ürünlerini buğday, arpa ve tütünün oluşturduğu sözkonusu sahalarda buğday büyük ölçüde ihtiyaç için ekildiğinden, arpa ise hayvan yemi olarak kullanıldığından ticari bir amaç taşımaz. Buna karşılık Karşıyaka'da 300 dekar alana ekilen tütün ticari amaçlı olarak yetiştirilir.

1600 hektar ile yarımada arazisinin %5.6'sını kaplayan meraların (Şekil 2) fazla geniş yer tutmaması hayvancılığın gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak Türklerin yarımada mübadele ile yerleştikleri yıllarda beraberlerinde getirdikleri keçi sürüleri ile yapılan küçükbaş hayvancılık 1960 ve 1970'li yıllarda önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Sözkonusu tarihlerden sonra orman tahribini önleyici birtakım yasal kısıtlama ve cezaların getirilmesi, hayvanların

orman içinde otlatılmasının yasaklanması küçükbaş hayvancılığı büyük ölçüde geriletmıştır. Nitekim geçmiş yıllarda küçükbaş hayvan sayısı 11.000 iken (5000 adet koyun, 6000 baş keçi) bu sayı günümüzde 500'e (300 baş koyun, 200 baş keçi) düşmüştür.

1970'li yıllarda küçükbaş hayvancılığın yerini almaya başlayan büyükbaş hayvancılık ise, genelde, hayvancılığın ticari bir amaç taşıdığı köylerde ahır hayvancılığı şeklinde gelişmiştir. Özellikle Yukarı Yapıcı, Kestanelik ve İlhan köylerinde yürütülen bu faaliyet büyük ölçüde süt üretimi için yapılır. İlkbaharda ortalama günlük 1 ton verimin alındığı sözkonusu köylerden süt modern toplama arabaları ile alınır, Erdek ve Karşıyaka'da bulunan mandralara götürülür. Diğer köylerde ise genellikle açık mera hayvancılığı şeklinde yürütülen ve ihtiyaç için beslenen 1-2 küçükbaş veya büyükbaş hayvana rastlanır. Yarımada toplam 2000 büyükbaş hayvan bulunur.

Yarımada hayvancılıkta esas gelişme tavuk çiftliklerinin kurulması ile kümes hayvancılığı alanında olmuştur. 1970 yılında Yukarı Yapıcı köyüne bağlı Düzler mahallesinde yumurta tavukçuluğu biçiminde başlayan bu uğraşı, iyi gelir getirmesi yanında Bandırma gibi yakın bir pazar alanının (Banvit tavuk tesisleri) bulunmasıyla besi tavukçuluğuna dönüşerek Çeltikçi, Belkıs, Hamamlı ve Karşıyaka yerleşim birimlerinin önemli geçim kaynakları arasına girmiştir. Sözkonusu yerleşmelerde bir dönem için 180.000 adet / dönem yumurta tavuğu, 480.000 adet / dönem besi tavuğu yetiştirilir.

Geçmiş yıllarda yarımadanın temel geçim kaynaklarından biri olan ipekböcekçiliği de günümüzde büyük bir gerilemeye uğramıştır. 1975 yılından itibaren karlı olmadığı gerekçesi ile diğer bazı ekonomik faaliyet kolları gibi gerilemeye başlayan ipekböcekçiliğine asıl darbe 1980 yılından sonra çıkan devlet kararları ile vurulmuştur. Bu tarihten itibaren ham ipeğin dışardan ithal edilmeye başlanması yerli ham ipeğin düşük fiyatlı olan ithal ipekle rekabet etmesini engellemiş ve ipeğin satışından kar edilememesi ipekböcekçiliğini hemen hemen tamamen ortadan kaldırmıştır. Günümüzde en çok Hamamlı köyünde (110 paket koza açılmıştır) yürütülmekte olan bu ekonomik faaliyet kolu Çeltikçi ve Karşıyaka yerleşim birimlerinde de sınırlı ölçüde olmakla birlikte sürdürülmektedir.

Marmara denizinde artan kirliliğin olumsuz etkisine rağmen, Kapıdağ Yarımadasının temel geçim kaynaklarından biri balıkçılıktır. Geçmiş yıllarda, tutulan balıkların büyük kısmının Erdek şehri Yalı mahallesindeki balık tuzlama ve konserve fabrikasına gönderildiği küçük teknelerle yapılan kıyı balıkçılığı yaygındı. Ancak balıkların kirlilikten etkilenerek sayılarının azalması kıyı balıkçılığını ekonomik olmaktan uzaklaştırmış, diğer taraftan zeytinin iyi gelir getirmesi bu ürünün geniş yetiştirme ortamı bulunduğu güney, güneybatı ve kısmen batı kesimde balıkçılığı geriletmıştır. Buna karşılık tarım dışı alanların geniş yer tuttuğu Bandırma körfezine bakan doğu kesim ile, tarım alanlarının küçük cepler içine sıkıştığı kuzey kısımlarda geçimi sağlamak amacıyla balıkçılık sürdürülmüştür. Belir-

tilen alanlarda 1960'lı yıllarda önemi artmaya başlayan balıkçılık, 1970'li yıllarda çeşitli teşvik kredileri alarak teknelerin boylarının büyümesi ile gelişmiş, 1980'den sonra ise sonar ve trollerle donatılmış, 30-40 metre boyunda saç veya ağaçtan yapılmış teknelerle açık deniz balıkçılığına dönüşmüştür. Günümüzde Çayağzı (20-40 metrelik 40-50 tekne), Kestanelik (45-50 metrelik 24 tekne), Çakıl (30-40 metrelik 25 tekne), Karşıyaka (40 metrelik 15, 25-30 metrelik 30 tekne) halkın %80 ile %90'ının balıkçılıkla geçimini sağladığı köylerdir. Narlı, Turan, İlhan, Doğan ve Ballıpınar köylerinde de, özellikle 1985'ten sonra, diğer ekonomik uğraşlar yanında balıkçılık önemli bir faaliyet olarak sürdürülmektedir. Ayrıca Ballıpınar-Çayağzı köyleri arasında Kalem deresi üzerinde 3-4 yıl önce kurulmuş olan Alabalık tesisleri yoğun turizm mevsiminde tatilcilerin ilgisini çeken diğer bir uğraşı olurken, özellikle 1985 yılından sonra yaygınlaşan algarna ile karides avcılığı da yarımada su ürünleri bakımından çeşitliliğini artırır.

Av yasağının başladığı (1 Nisan - 1 Eylül) tarihler arasında Ege Denizi'ndeki uluslararası sularda çalışan tekneler avladıkları balıkları Ayvalık, Odunluk iskelesi, Kabatepe gibi alanlarda karaya çıkararak toptan satarlar. Av yasağının sona ermesi ile Marmara Denizi'nde de avlanmaya başlayan tekneler 15 Eylül - 1 Ocak tarihleri arasında yoğun olarak çalışır. Tutulan balıklar İstanbul, Bandırma ve Erdek balık haline gönderilir, Yasağın kalktığı dönemde 1.166.500 kg balığın tutulduğu yarımada, av yasağının olduğu dönemlerde trolle kaçak balık avcılığının yapılması, bu değerün üstünde verim alındığını ortaya koyar. Diğer taraftan teknelerin 25-30 kişi çalıştırabilecek kapasitede olması, köylerdeki işsizliği ortadan kaldırdığı gibi Ordu, Fatsa, Gönen gibi yarımada dışındaki yerleşim birimlerinden de tayfa alınmasına neden olur.

Sahada olumsuz hava koşullarından korunmak amacıyla yapılan ve balıkçılığa hizmet eden barınaklar ise (İlhan köy 1988, Çayağzı ve Kestanelik 1993, Çakıl ve Karşıyaka devam etmekte) özellikle 1980'li yılların sonlarında inşa edilmeye başlanmıştır. Çakıl - Karşıyaka Köyleri arasındaki koyda Cumhuriyet öncesi dönemden beri kullanılan ve teknelerin bakım, onarım gibi işlerinin yapıldığı veya kötü hava koşullarında sığındığı 40 büyük tekne alabilecek kapasitedeki gemi çekek yeri de balıkçılığa doğrudan hizmet eder (Foto 3).

16.910 hektar ile yarımada'nın %59.5'ünü kaplayan ormanların (Şekil 2) ise ekonomik faaliyetler üzerindeki payı yok denecek kadar azdır. Geçmişte Ormanlı, Ballıpınar, Yukarı Yapıcı ve Ocaklar köylerinin yan geçim kaynağı olan odunculuk, odun kömürü yapımı v.b. gibi faaliyetler, Orman Bölge Şefliğince ormanın koruma altına alınmasıyla ortadan kalkmıştır. Ancak izin belgesi alınarak, yakacak gereksinimi için sadece kocayemişler kesilebilmektedir. İhlamur toplayıcılığının izne bağlı olmasına karşın kestane toplamak serbesttir, bununla birlikte boyları 10-15 metreyi bulan ağaçlara çıkarak toplayıcılık yapmak oldukça tehlikeli olduğundan sözkonusu uğraşlar sadece ormanla yakın ilişki kurmuş olan Yukarı Yapıcı ve Ormanlı köylerinde sürdürülür.

Foto 3: Çakıl - Karşıyaka Köyleri arasındaki gemi çekek yeri, ön planda tahıl tarlaları
Photo 3: A boat careening place taking place between the Çakıl and Karşıyaka villages with grain fields in foreground.

Kapıdağ yarımadasında ortadan kalkmakta olan diğer bir ekonomik faaliyet de taş ocaklarıdır. Yarımadanın doğu ve batısında bulunan granit masifinin varlığı ile eski çağlardan beri işletilmekte olan taş ocaklarının en faalleri doğu granit masifinde Hamamlı ve Tatlısu köylerinde, batı granit masifinde ise Ocaklar ve Narlı köylerinde yer almıştır. Şahısların kiralaması ile işletmeye açılan ocaklarda parke taşı ve kaldırım taşı yapılmaktaydı. Söz konusu taş ocaklarının en büyükleri ise Bandırma limanı yapılırken buraya malzeme gönderen Tatlısu köyündeki ile 1938 yılında İtalyanlar tarafından açılan Ocaklar köyündeki idi. Ancak parke taşının asfalta oranla maliyetinin daha yüksek olması nedeniyle alıcı bulamaması yanında, turizmden elde edilen gelirlerdeki artış, geçmiş yıllarda hemen hemen köy halkının bütün erkeklerinin çalıştığı taş ocaklarını bu kez işçi bulamama sorunuyla karşı karşıya getirmiştir. Nitekim 1975 yılında Ocaklar, 1980 yılında Narlı ve son olarak da 1994 yılında Tatlısu köyündeki taş ocakları kapanmıştır. Ocaklar köyünde yer alan taş ocağı 1992 yılında Karadeniz’li bir işadamı tarafından satın alınarak işletilmek istenmişse de işçi sorunu nedeniyle tam kapasiteli olarak üretime geçememiştir.

Kapıdağ yarımadası doğal ve tarihi özellikleri, kumsalları, 4 aylık denize girme süresi yanında kalabalık nüfuslu İstanbul Metropolitanına yakınlığı nedeniyle turizm bakımından çekici olanaklara sahiptir. Deniz turizmi ile turizme açılan yarımada ilk gelişen merkez Erdek şehri olmuştur. Çura mevkiinde (Erdek

şehrinin kuzeyinde kalan kıyı kesimi) askeri kamplara ait çadırlarla başlayan turizm, bazı ünlü sanatçıların verdikleri konser ve tiyatro gösterileri sayesinde kentin adının duyulması ile gelişme göstermiştir. Nitekim Kurbağalı dere mevkiinde 1960'lı yıllarda bungalovlar ve kampingler %100 doluluk oranı ile çalışmış, kıyıda yer alan balıkçı lokantaları ise bu turizm merkezine olan ilgiyi arttıran çekici unsur olmuştur. 1960'lı yılların sonlarına doğru Çura mevkiinde kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisleri ile bazı motel ve yazlık evlerin yapımı bu gelişmeye katkıda bulunurken, özellikle ev pansiyonculuğunun turizmin gelişmesi üzerindeki etkisi büyüktür. Ancak 1970'li yıllarda Bodrum, Marmaris, Antalya gibi turizm merkezlerine ilginin giderek artması, Erdek'te turizmin gelişmesine ağır bir darbe vurmuştur. Bununla birlikte 1976 yılından itibaren kentin Yalı mahallesinde kıyıdaki (Erdek şehrinin güneyinde kalan kıyı kesimi) arsaların satılması ile ikinci konut yapımı başlamıştır. 1980 yılından itibaren çeşitli nedenlere bağlı olarak ikinci konut edinme arzusu Erdek kıyılarındaki konut yapımını teşvik etmiş ve şehrin devamlı yerleşim alanları dışında, fakat şehrsel yerleşme ile bütünleşmiş, sadece yaz aylarında kullanılan konut alanlarını meydana getirmiştir. Nitekim Seyitgazi tepesine kadar uzanan kıyı kesimi tamamen 5-6 katlı apartmanlar ile betonlaşmış (Foto 4), Çura mevki ise 1980-85 yılından sonra inşa edilen belediye veya turizm bakanlığı belgeli otel ve moteller, kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisleri, kampingler ve yazlık siteler ile Çura deresinin bulunduğu kesime kadar dolmuş, şehrin karşısında yer alan Zeytin adası da

Foto 4: Seyitgazi Tepesinden Erdek şehri kıyılarına bakış
Photo 4: A view of Erdek city shores from the Seyitgazi hill.

kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisinin (önce Spor Toto, ardından Milli Eğitim Bakanlığına ait) yapılması ile turizm amaçlı kullanıma açılmıştır.

Genellikle iç turizme (yabancı turist oranı %5-6) özellikle de orta ve düşük gelir grubuna hitap eden bir turizm merkezi olan Erdek'e, İstanbul, Ankara, Eskişehir, Bandırma gibi yerleşim birimlerinden gelenler çoğunluktadır. Erdek'te konaklama tesisi olarak Turizm Bakanlığı belgeli 15 (1224 yatak), Belediye belgeli 26 (2234 yatak) otel bulunmakta, ayrıca Belediye belgeli (316 çadır) ve Turizm Bakanlığı işletme belgeli (252 çadır) 8 kamping ile Belediye belgeli 34 pansiyon yer almaktadır. Ancak yaz döneminde nüfusu 100.000'e ulaşan Erdek'te gelenlerin büyük çoğunluğu daha ekonomik oluşu nedeniyle ev pansiyonlarında kalmayı tercih eder, bu bakımdan şehir içinde yer alan apartmanların büyük kısmı belirtilen biçimde turizme hizmet eder.

Erdek şehrinden güneye doğru, Seyitgazi tepesinin oluşturduğu yüksek kıyılar ve bu kıyının arkasındaki dört hücumbotlu birlik ile bir havuzun yer aldığı Deniz Kuvvetlerine ait olan Çınarlı liman koyu, kıyının turizm amaçlı kullanımını engeller, ancak kıyının alçak plajlı bir özellik kazanmasıyla, tombolonun anakaraya bağlandığı kesime kadar olan alan kesintisiz olarak turistik tesislerle dolmuştur. İlk kez 1960'lı yılların sonlarına doğru bankalara ait dinlenme tesislerinin yapılması ile kullanıma açılan bu kesim, 1970'li yıllarda Orduya ait büyük dinlenme tesislerinin yapılması ile gelişmeye başlamış, ardından zeytinliklerin satın alınarak yazlık ev veya otel, motel, kamping v.b. gibi turistik tesislerin yapılması ile bu sahanın önemi artmıştır. Ancak bu kesimdeki yapılaşma, köylünün zeytinlik arazisini satmaktan vazgeçmesi nedeniyle, günümüzde, durmuş görünmektedir.

Yarımadada Erdek'ten sonra gelişmiş ikinci turizm merkezi, 1970'li yıllarda, önce Eskişehir, ardından Bandırma, İstanbul ve Ankara'dan gelenlerin bozuk mera alanlarını satın alması ve yazlık evler yapmasıyla gelişmeye başlayan, Tatlısu köyüdür. Günümüzde 170 hanelik Tatlısu köyünün yer aldığı koy içinde, sadece yaz mevsiminde kullanılmak üzere yapılmış olan tatil konutlarının sayısı yaklaşık 1000 hanedir. Bahçe içinde tek veya iki katlı evler biçimindeki sözkonusu konutlar, Büyük Bakraç koyu ve Tanaşa koyunu da doldurmuştur. Bu kesimdeki plajların halka açık olması nedeniyle Bandırma ve çevresinden günübirlik gelenler bu kıyıları yaz döneminde Kapıdağ yarımadasının en kalabalık alanlarından biri durumuna getirir. Benzer biçimde Aşağı Yapıcı ve Hamamlı köyü kıyılarında da 1970-80'li yıllarda yapılmış ikinci konutlar yer alır. Ancak Erdek Belediyesi mücavir alanı içinde olan Aşağı Yapıcı köyünün bir kısmı tarihi sit alanı içinde kaldığından, inşaat izni verilmemektedir, diğer taraftan Bandırma kentinden kaynaklanan (Etibank'a ait tesisler, BAGFAŞ gübre fabrikası, evsel atıklar) kirlilik⁽³³⁾de sözkonusu kıyıların turizm amaçlı kullanımını engellemektedir. Gerçekten de yarımadaın Bandırma körfezine bakan yüzü (Tatlısu, Aşağı Yapıcı

köyleri ve birkaç koy dışında) ile kuzey kıyıları falezli yüksek kıyılardan oluşması, alçak plajlı alanların geniş yer tutmaması ve kuzey ve kuzeydoğu yönlü rüzgarlardan etkilenme gibi doğal faktörler nedeniyle turizm amaçlı kullanıma pek elverişli değildir. Bu bakımdan sadece Dalyan koyu, Öğretmenler koyu ve Büyük Faflima koyunda (Foto 5) 1985'ten sonra yapımı artan ikinci konutlar dikkat çeker. Diğer taraftan sözkonusu kıyılarda yer alan sadece üç köyde (Ormanlı, Turan, Doğan), 1980'li yılların sonlarında gelişmeye başlayan ev pansiyonculuğuna rastlanır. Yaklaşık 200 yatak kapasiteli olan bu köylerde ev pansiyonculuğunun gelişmesi bozuk orman yollarının yerine yeni yolların açılması ile yarımada gelen turistlerin bu köylere ulaşmalarının sağlanması, ekonomik sıkıntı çeken halkın ise evlerini yabancılara açarak bu sıkıntıyı giderme çabalarından kaynaklanmıştır. Adı geçen köylerde Rumlardan kalma "taş-ahşap" evlerin yıkılması ve yerine betonarme evlerin yapılması ev pansiyonculuğunun gelişeceğini gösterir. Ancak yarımada ev pansiyonculuğunun Erdek'ten sonra en çok geliştiği iki merkez Ocaklar ve Narlı yerleşim birimleridir. 1980'li yıllarda Erdek'te turizmin hareketlenmesinin etkisi kuzey rüzgarlarına kapalı ve nispeten geniş koylar içinde yer alan bu iki yerleşim birimine yansımıştır. Ancak mevsimin kısa oluşu ve gelenlerin de gelir düzeyinin yüksek olmayışı her iki yerleşim biriminde de otel, motel gibi konaklama tesislerini yapımını engellemiştir. Bu bakımdan Ocaklar'da sadece, köy tüzel kişiliğine ait bir motel (100 yatak), işletme belgeli bir pansiyonun (170 yatak) yer alması, Narlı'da da işletme belgeli birkaç otel ve motelin bulunması dikkat çekicidir. Sözkonusu iki yerleşim biriminde yaygın

Foto 5: Büyük Faflima koyundaki tarım arazileri üzerinde yer alan ikinci konutlar

Photo 5: Secondary residences taking place on agricultural land at Büyük Faflima Bay

olan ev pansiyonculuğunun yanısıra 1970-75 yıllarında kıyı şeridinde yer alan sebze, meyva ve zeytinlik arazilerin satılması ile yazlık evlerin yapımı başlamıştır. 1985'ten itibaren ikinci konutlarla yerleşim sahasını genişleten köyler (Narlı 1000 hane, Ocaklar 500 hane yazlık ev) Erdek Belediyesi mücavir alanında yer aldığından günümüzde belediyenin kontrolü ile inşaat izni alabilmekte ve sadece iki katlı konutlar yapılabilmektedir. Bu durum ise, kıyının betonlaşmasını bir ölçüde de olsa engelleyeceğinden, olumludur.

Kapıdağ yarımadasında turizmin gelişmesi, sahada yaşayan halkın geçim kaynakları arasına turizmden elde edilen gelirleri de eklemiştir. Yaygın olarak sürdürülen ev pansiyonculuğunun yanısıra, otel veya motellerde çalışma, çay bahçesi, market işletme veya buralarda sezonluk olarak çalışma, minibüs ile yolcu taşımacılığı sözkonusu türdeki uğraşların başlıcalarıdır.

Kapıdağ yarımadasının diğer alanlarla bağlantısının sağlanmasında kara ve denizyolu ulaşımından faydalanılır. Karayolu ulaşımında şehirlerarası bağlantılar, Balıkesir ve Bandırma üzerinden sağlanırken, yarımada da yer alan yerleşim birimleri arasındaki bağlantı Erdek (sözkonusu yol 1993 yılından itibaren genişletilmeye başlanmıştır) üzerindedir. Kapıdağ'ın orta kesiminin dağlık ve arızalı olması nedeniyle yol kıyıyı izler. Bu bakımdan Erdek şehir merkezinden, Erdek körfezine bakan batı kıyıları izleyerek Ormanlı köyüne (önceleri bu köye ulaşmak için orman yolları kullanılırken, 1988 yılında kıyı yolu açılmıştır) ulaşır, Ormanlı ve Ballıpınar köyleri arasında karayolu bağlantısı olmadığından Bandırma körfezine bakan yüzde yer alan yerleşim birimlerine ve Ballıpınar köyüne de ulaşım Erdek şehir merkezi üzerinden giden yol ile gerçekleştirilir. Özel taşıtlarla sağlanan ulaşım dışında, Erdek şehri otobüs garajına hergün çeşitli saatlerde seferler yapan otobüs firmaları ile (İstanbul, Ankara, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Antalya, Bandırma seferleri), batı ve kuzey kıyıları (en son Orman köyü olmak üzere) için Erdek, doğu ve kuzey kıyıları için (en son Ballıpınar köyü) Bandırma üzerinden kalkan minibüslerin ulaşım üzerindeki rolü önemlidir. Yerli halkın gelir kaynakları arasında olan minibüs taşımacılığının yanısıra Bandırma (yarımada nın doğu ve kuzeydoğusunda kalan yerleşmeler için) ve Erdek (yarımada nın batı ve kuzeybatı kıyılarında yer alan yerleşmeler için) belediyesine ait otobüsler de hergün düzenli olarak yolcu taşımaktadır.

Denizyolu ulaşımında ise 1974 yılında mendireğin yapılması ile günümüzdeki görünümünü alan Erdek iskelesi kullanılır. Bu bakımdan özellikle son birkaç yıldır İstanbul'dan kalkan Marmara ve Avşa adaları bağlantılı deniz otobüsü seferlerinin büyük önemi vardır. Ayrıca Erdek'ten Avşa ve Marmara adalarına ve adalardan Erdek'e kalkan Türkiye Denizyolları İşletmesinin arabalı vapur seferleri ile özel olarak işletilen büyük motorlar da düzenli seferler yapmaktadır. Bunlardan özellikle motorlarla gerçekleştirilen ulaşım turistik amaçlı olarak da kullanılır. Diğer taraftan Türkiye Denizyolları İşletmesinin Bandırma limanına İstanbul'dan gelen yolcu gemileri veya feribotlar ile Kapıdağ yarımadasına ulaşmak da mümkündür.

Sonuç

Kapıdağ yarımadasının doğal ortam özellikleri beşeri yapı üzerinde etkisini kuvvetle hissettirir. Nitekim 600-800 metrelik yükseltiye varan arızalı ve ormanla kaplı olan orta kesim yerleşmeye uygun olmadığından, yarımada'nın boş ve nüfustan yoksun alanlarını oluşturmuştur. Buna karşılık gerek akarsuların taşıdığı malzeme gerekse denizin getirdiği materyal ile dolmuş olan alüvyal dolgu sahaları başka bir deyişle yarımada'nın kıyı kesimi yerleşmeler dolayısıyla nüfusun toplandığı başlıca alanlardır. Gerçekten de güneybatıdaki geniş alüvyal dolgu sahası içinde yer alan Erdek şehri ile küçük alüvyal sahalar içine sıkışmış olan diğer yerleşim birimleri ilk kuruluş yerlerini büyük ölçüde değiştirmeksizin, günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

Antik çağın ünlü liman kentlerinden olan Kyzikos'un önem kazanması da doğal koşullara bağlı olarak gerçekleşmiş, aynı doğal faktörler kentin yokoluş sürecini de hazırlamıştır. Nitekim biri doğu, diğeri batı yönde yeralan ve gerektiğinde kapanabilen iki doğal limana sahip olması, kentin kuruluşu üzerinde etkin olurken, önemini kaybederek sönmüşleşmesinde, istila hareketleri ve savaşların yanı sıra, limanın tombolo kumulları ile dolması, binaların depremlerden zarar görerek yıkılması gibi doğal faktörler önemli rol oynamışlardır.

Günümüzde tarım, balıkçılık ve turizmden elde edilen gelirlerin başlıca ekonomik faaliyetleri oluşturduğu yarımada'da doğal koşullar sözkonusu faaliyetleri biçimlendiren olgu olmuştur. Nitekim yarımada'nın yüzölçümü ile oranlandığında oldukça düşük bir değer gösteren tarım alanları (%23.5) yerleşmelerde olduğu gibi, küçük alüvyal dolgu sahaları veya güney-güneybatıdaki geniş alüvyal dolgu sahası üzerinde yer almıştır. Bu bakımdan tarım alanlarının %59.7'sini kaplayan zeytinlik alanların geniş yayılış göstermesi, zeytin ağacının alüvyal düzlükler dışında hafif tepelik alanların yamaçlarında yetişebilmesi ve sahanın iklim koşullarının da bu ürünün yetişmesine olanak tanınmasıdır. Gerçekten de Akdeniz makroklimasının ana karakterlerini yansıtan yarımada'da bu iklimin tanıtıcı elemanlarından olan zeytin özellikle 1980'lerden sonra hemen hemen bütün yerleşim birimlerinin ortak tarımsal ürünü olarak yamaç ve alüvyal düzlük alanları kaplamıştır. Ancak Gemlik tipi sofralık zeytinlerin yetiştirildiği Kapıdağ'da zeytinler, bu sahanın yarattığı mikroklimatik ortam içinde kuzey ve kuzeydoğu rüzgarlarının etkisinin hissedildiği doğu ve kuzey kesimde daha sınırlı bir yetiştirme ortamı bulurken, bu rüzgarlara kapalı olan güney, güneybatı ve batı kesimde geniş bir yayılış alanı bulmuştur. Sahanın kuzey kesiminde yer alan küçük alüvyal sahalar, büyük ölçüde kırmızı soğan ekimine ayrılırken, tarımdışı alanların geniş yer tuttuğu doğu kesimde balıkçılık önem kazanmıştır. Bu kesimde yer alan yerleşim birimlerinde 30-40 metre boyunda ağaç veya saçtan yapılmış teknelerle açık deniz balıkçılığı yapılır.

Yarımada'da 1980 yılından sonra büyük gelişme gösteren turizm ise deniz turizmi şeklinde alçak kıyılar ile geniş kumsalların bulunduğu Erdek ve yakın

çevresinde, 1960'lı yıllarda çadırli kampingler veya bungalovlar ile başlamış, kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesislerinin yapımı ile gelişmiş, 1980'den sonra ikinci konutların inşası ile hızlanmış. Bu bakımdan geniş alüvyal dolgu sahası ve kumlu plajların yer aldığı güney, güneybatı ve kısmen güneydoğu kıyıların, ikinci konutlar, kamu kuruluşlarına ait dinlenme tesisleri ve bazı otel ve motellerle turizm amaçlı kullanımı daha yoğun olurken, Narlı ve Ocaklar köylerinin yer aldığı koylar ile doğu kıyıları (Öğretmenler koyu, Dalyan koyu) ve ulaşım olanaklarının yeni geliştiği (Faflima koyu, Turan, Ormanlı koyları) kuzey kıyıları daha az kullanılan alanlardır. Genellikle iç turizme yönelik hizmet veren sahada gelenlerin orta ve düşük gelir grubunda olması bir yandan ev pansiyonculuğunun gelişmesine olanak sağlarken, diğer yandan da yarımada halkına önemli geçim kaynağı yaratmıştır.

Diğer taraftan yarımada doğa koşullarına bağlı olarak geçmiş yıllarda gelişmiş olan bazı gelir kaynaklarının çeşitli nedenler ile günümüzde önemini kaybettiği görülür. Nitekim hafif dalgalı yamaçlar üzerinde gelişen bağlar, son yıllarda iyi gelir getirmemesi ve bakımlarının güç olması, doğu ve batı granit masiflerinin varlığına bağlı olarak açılan taş ocakları, parke taşının daha ucuza malolan asfaltla rekabet edememesi, yurtdışından ham olarak ithal edilen ipeğin daha düşük fiyata malolması nedeniyle ipekböcekçiliği, yarımada'nın %59.5'ünü kaplayan orman alanları ile bağlantılı olarak önem kazanan orman ürünlerine dayalı faaliyet kolları ve hayvancılık orman kanununda yapılan düzenleme ve kısıtlamalar nedeniyle, büyük ölçüde gerilemiş veya ortadan kalkmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerle Kapıdağ yarımada'sının geleceğine ait planlamalarda tarım ve turizme ağırlık verilmesi önerilebilir. Bu bakımdan mevcut tarım alanlarında sulama olanaklarının genişletilmesi gereklidir. Yapılmakta olan Çayağzı göleti ile Erdek belediyesinin yaptırmakta olduğu diğer barajın bu konudaki yaklaşıma ışık tutacağı açıktır. Ayrıca 1983-88 yılları arasında yapılan ve günümüzde 1850 metre uzunluktaki bir boruyla Tavşan adası açıklarına verilen kanalizasyon sularının arıtma yapılarak, özellikle zeytinlik alanların sulanmasında kullanılması, günümüzde %5'i sulanan zeytinliklerin, %80'inin sulanmasını sağlayacaktır, diğer taraftan bu sistem sebze ve meyva yetiştiriciliğini de teşvik edecektir.

Sahanın turizm potansiyeli ise yapılacak tanıtım ve düzenlemeler ile geliştirilmelidir. Bu amaçla öncelikle mevcut turistik tesislerin turizm standartlarına uygun tesisler haline dönüştürülmesi, bu tesislerde çalışan personelin eğitilmesi gereklidir. Eğitimli personel ihtiyacının, Erdek şehrinde planlanarak açılacak Turizm Meslek Okulu aracılığı ile giderilmesi yararlı olacaktır. Diğer taraftan sahanın turizm açısından çekici olan doğal güzellikleri afiş veya kataloglar hazırlanarak yurt içi ve dışında tanıtılmalıdır. Ören turizmi bakımından büyük ölçüde herhangi bir kalıntının bulunmadığı sahada antik Kyzikos kentine ait arkeolojik eser ve kalıntıların (bu kente ait arkeolojik eserler halen Bursa ve İstanbul'daki mü-

zelerde sergilenmektedir) Erdek şehrinde açılacak olan müzede sergilenmesi yarımadaaya olan ilgiyi arttıracaktır. Ayrıca otellerin kış mevsiminde de açık bulanacak standartlara kavuşturulması, av turizmi (özellikle Kapıdağ'da çok sayıda bulunan yaban domuzu avcılığı) ve orman içinde bulunan Kirazlı manastır gibi piknik alanlarının yaygınlaştırılması, ormanlık alanlara yürüyüşler düzenlenmesi v.b. gibi alternatif turizm olanakları geliştirilmeli, Erdek şehrinde düzenlenen festival tarihleri Eylül ayı ortalarına kaydırılarak üç aylık turizm mevsiminin (Haziran, Temmuz, Ağustos aylarını kapsayan dönem) süresi uzatılmalıdır.

Deniz ve karayolu ile ulaşılan sahaya, özellikle yabancı turistlerin daha kolay ve çabuk ulaşabilmesi amacıyla 1970'li yıllarda sivil uçakların inişine kapatılan Bandırma askeri havaalanının tekrar sivil uçakların kullanımına açılması yanında, özellikle yaz aylarında uygulamaya konulan deniz otobüsü seferlerinin (Bostancı, Yenikapı, Marmara ve Avşa adaları, Erdek) Atatürk havaalanına yakın konumda olan, Bakırköy deniz otobüsleri iskelesine uğraması sağlanmalı ve bu biçimde ulaşım olanakları genişletilmelidir.

Kaynakça

- AKURGAL, E. 1989. Anadolu Uygarlıkları, İstanbul
- ARDEL, A. 1943, "Marmara Bölgesinin Güneydoğu Havzalarının Morfolojik Karakterleri" Türk Coğrafya Dergisi, sayı:2, s.160-173, İstanbul.
- ARDEL, A. 1956. "Marmara Bölgesinde Coğrafi Müşahadeler" İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, sayı:7, s.1-16, İstanbul.
- ARDEL, A. - İNANDIK, H. 1957. "Kapıdağ Yarımadası Berzahı (Belkis Tombolosu)" İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, sayı:8, s.65-66, İstanbul.
- ARDEL, A. 1958. "Marmara Bölgesinin Yapı ve Reliefi ve Bu Münasebetle Ortaya Atılan Problemler" Coğrafya Araştırmaları II, Coğrafya Enstitüsü Yay. No:21, s.20-30, İstanbul.
- ARDEL, A. 1960. "Marmara Bölgesinin Yapı ve Reliefi" Türk Coğrafya Dergisi sayı:20, s.1-22, İstanbul.
- ARDOS, M. 1979. Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik. İ. Ü. Ed. Fak. Coğrafya Enstitüsü Yay. No:113, İstanbul.
- BİTTEL, K. 1934. Praehistorische Forschung in Kleinasien, İstanbul.
- CUINET, V. 1895. La Turquie d'Asie, Cilt IV, Paris
- DARKOT, B. - TUNCEL, M. 1981. Marmara Bölgesi Coğrafyası. İ. Ü. Ed. Fak. Yay. No:118, İstanbul.
- EROL, O. 1991. "Türkiye Kıyılarındaki Terkedilmiş Tarihi Limanlar ve Bir Çevre Sorunu Olarak Kıyı Çizgisi Değişimlerinin Önemi" İ. Ü. Deniz Bil. ve Coğrafya Enst. Dergisi Bülten, sayı:8, s. 1-44, İstanbul.
- ERTİN, G. 1993 "Bandırma Şehrinin Fonksiyon Alanları" Türk Coğrafya Dergisi sayı: 28, s.307-328, İstanbul.
- ERTÜZÜN, M. R. 1964. Kapıdağ Yarımadası ve Çevresindeki Adalar, Ankara
- ERZEN, A. 1972. "Eskiçağ Tarihinde Marmara Denizi ve Boğazlar" İ. Ü. Ed. Fak. Güneydoğu Avrupa Araştırmalar Dergisi, sayı:1, s.57-62, İstanbul.
- EVLİYA ÇELEBİ. 1896. Seyahatname. Cilt:V, İstanbul.
- HAPÇIOĞLU, N. 1977. "Kapıdağ Kıyılarında Jeomorfolojik Gözlemler" İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi. sayı:22, s.203-212, İstanbul.
- HASLUCK, F. W. 1910. Cyzicus, Cambridge.
- HAYRULLAH EFENDİ. 1871. Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tarihi, Cilt: III, İstanbul.
- KETİN, İ. 1946. "Kapıdağ Yarımadası ve Marmara Adalarında Jeolojik Araştırmalar İ. Ü. Fen. Fak. Mec. Cilt: XI, Sayı:2, s. 69-81, İstanbul.
- LUCAS, P. 1712. Voyage du Steur Paul Lucas Fait Par Ordre du Roy Dans L'Asie Mineure, Cilt:I, Paris.
- MICHAUD, J. F. 1833. Poujoulat J. F. Correspondance de L'Orient, Cilt: II, Paris.
- PERRON, G. 1864. Souvenirs d'un Voyage en Asie Mineure, Paris.
- STEWIG, R. 1970. Batı Anadolu'da Kültür Gelişmesinin Ana Hatları, (Çeviren: R. Tufan, Ş. Yazman) İ. T. Ü. Yay. İstanbul.
- STRABO. 1972. Geographika (Coğrafya) Kitap: XII, Bölüm:IV, VIII, (Çeviren: A. Pekman), İ. Ü. Ed. Fak. Yay. No: 1715, İstanbul.
- YALMAN, B. 1987. Kyzikos. İgi Der. s.49